

Original Article

Received: 2024/09/13

Accepted: 2025/08/20

Cognitive Stylistics of Social Conceptual Metaphors in the Selected Stories from al-Manfaluti's *al-Nazarāt*

Parvin Yousefi¹, Morteza Ghaemi^{1*}, Seyed Mahdi Masboogh¹

1.Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

EXTENDED ABSTRACT

Statement of the Problem and Objective: *Cognitive stylistics* is a modern approach within stylistic studies that emerged in the early twenty-first century, following the rise of cognitive linguistics and under its strong influence. Building upon cognitive linguistic principles, this approach examines how concepts, experiences, and mental structures are represented in literary language. Unlike traditional stylistics, which focuses on linguistic and rhetorical features, cognitive stylistics aims to uncover the mental and cognitive mechanisms that writers and readers employ in the processes of text production and interpretation. One of the most significant of these mechanisms is *conceptual metaphor*. In the conceptual metaphor theory introduced by Lakoff and Johnson, metaphor is not simply a decorative literary device but a fundamental cognitive mechanism through which humans think and understand the world. Accordingly, the human mind comprehends abstract ideas through concrete, sensory experiences, and language functions as the medium for expressing these mental processes. Among the modern Arab writers who have skillfully expressed their worldview through cognitive metaphors is Mustafa Lutfi al-Manfaluti. His collection *al-Nazarāt* reveals a rich network of conceptual metaphors that reflect his outlook on social and moral issues. A stylistic study of this work within the cognitive framework demonstrates how al-Manfaluti uses metaphorical language and mental imagery to convey his personal experiences and social concerns, enabling readers to share and reconstruct his worldview. This research therefore aims to identify and analyze the key stylistic features of al-Manfaluti's social conceptual metaphors in selected stories from *al-Nazarāt* (*al-Ka's al-Ūlā*, *Ilā al-Dayr*, *'Ibrat al-Dahr*, *Ghurfat al-Ahzān*, *al-Bā'isāt*, *al-Tawba*, *'Alā Sarīr al-Mawt*, and *Qatīlat al-Jū*) and to explain how these metaphors represent the author's social perspectives. The study also investigates which source domains al-Manfaluti most frequently draws upon in mapping his conceptual metaphors.

Methodology: This research is *library-based* and employs a *descriptive-analytical* method within the framework of cognitive stylistics. Data were collected, classified, and analyzed using *content analysis*. First, the theoretical foundations of cognitive stylistics and the main scholarly perspectives in this field were outlined. Then, examples of social conceptual metaphors were extracted from the selected stories of *al-Nazarāt*. In the final stage, data were analyzed according to *source* and *target* domains to clarify their range and variety, as well as to determine their stylistic and ideological functions in representing the author's social vision.

Discussion and Analysis: In the selected stories of *al-Nazarāt*, al-Manfaluti, through his distinctive style, succeeds in presenting complex and abstract social ideas as concrete, perceptible experiences—rooted in the reader's sensory and cognitive world, making them more accessible and tangible. He achieves this through an extensive network of *structural*, *ontological*, and *orientational* metaphors, among which structural metaphors are the most frequent, as they allow multiple conceptual mappings that make social relations and hierarchies more intelligible. The analysis highlights al-Manfaluti's capacity for *multidimensional conceptualization*: he connects each target domain (e.g., marriage, corruption, love, drunkenness) with multiple, diverse source domains. This approach generates new layers of meaning and permits the interpretation of social issues from various perspectives. For example, *marriage* is conceptualized not merely as a human contract but as *commerce*, *trial*, or *battle*; *moral corruption* appears through metaphors of *theft* and *trade*; *love* is portrayed as *a perilous path*, *a deadly poison*, or *a bitter drink*; and *drunkenness* becomes *seduction*, *murder*, *blindness*, or *the veil of reason*. Such diversity in metaphorical mappings is not merely ornamental—it endows al-Manfaluti's prose with emotional intensity and rhetorical power, allowing him to address social problems with striking vividness. Readers thus engage with his writing both intellectually and emotionally. The interweaving of *ontological* and *orientational* metaphors deepens this engagement by linking abstract concepts to fundamental elements of human experience—such as *space*, *direction*, *path*, *object*, and *substance*—and thus facilitating a more profound comprehension of complex ideas.

Findings: Al-Manfaluti's prose in *al-Nazarāt* demonstrates a distinctive and deliberate use of *social cognitive metaphors*. Through rhetorical techniques such as *restriction (qasr)*, the strategic use of *demonstratives* and *relative clauses*, and emotionally charged, oratorical language, he amplifies meaning and impact. Prominent stylistic features include *binary oppositions*, *rhythmic balance*, and a *didactic tone*, all of which enrich the text both semantically and affectively. Ultimately, al-Manfaluti, through his wide range of conceptual metaphors, successfully transforms abstract social concerns into vivid, multilayered representations, creating prose that not only conveys meaning but also evokes emotional and intellectual resonance in the reader.

Keywords: cognitive stylistics; conceptual metaphor; Mustafa Lutfi al-Manfaluti; *al-Nazarāt*.

How to cite this article: Yousefi, Parvin, Ghaemi, Morteza and Masboogh, Seyed Mahdi, 2025, "Cognitive Stylistics of Social Conceptual Metaphors in the Selected Stories from al-Manfaluti's *al-Nazarāt*", *Arabic Literature Criticism*, 16, 1 (30): pp. 76-99.

*corresponding Author Email Address: m.ghaemi@basu.ac.ir

DOI: 10.48308/jalc.2025.236890.1343

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

المقالة الأصلية

تاريخ الاستلام: ١٤٠٣/٠٦/٢٣

تاريخ القبول: ١٤٠٤/٠٥/٢٩

پروین یوسفی^١، مرتضی قائمی^{٢*}، سید مهدی مسبوق^٣

الأسلوبية المعرفية للاستعارات المفاهيمية الاجتماعية في القصص المختارة من «النظرات» للمنفلوطي

الملخص المبسوط

بيان المسئلة والهدف: تُعد الأسلوبية المعرفية منهجاً حديثاً في مجال الدراسات الأسلوبية، وقد ظهر في العقد الأول من القرن الحادي والعشرين، عقب بروز نظريات اللسانيات المعرفية، وتحت تأثير عميق من هذا التيار الفكري. ويرتكز هذا المنهج على تلك النظريات في دراسة كيفية تجسيد المفاهيم والتجارب والبُنى الذهنية في اللغة الأدبية. وعلى خلاف الأسلوبية التقليدية التي تركز على الخصائص اللغوية والبلاغية، تهدف الأسلوبية المعرفية إلى استكشاف الآليات الذهنية والمعرفية التي يوظفها الكاتب والقارئ في عمليتي إنتاج النص وتلقيه، وتُعد الاستعارة المفاهيمية من أبرز هذه الآليات وأكثرها تأثيراً. وفقاً لنظرية الاستعارة المفاهيمية التي قدمها لايفوف وجونسون، لا تُعد الاستعارة مجرد أسلوب بلاغي أو زخرفة أدبية في اللغة، بل تُعد أداة معرفية جوهرياً للتفكير وفهم العالم. وانطلاقاً من هذا التصور، فإنَّ العقل البشري يدرك المفاهيم المجردة من خلال مفاهيم حسية وملموسة، وتُسهل اللغة في تجسيد هذه العملية الذهنية باعتبارها وسيلة لتمثيلها وتوصيلها. يُعد مصطلحي لطفي المنفلوطي من أبرز أدباء العصر الحديث الذي عبّر عن رؤاه الفكرية والإنسانية من خلال توظيف الاستعارات المعرفية. ويقدم كتابه النظرات تصويراً واضحاً لموقفه من القضايا الاجتماعية والأخلاقية، وذلك عبر بنية غنيّة من الاستعارات المفاهيمية التي تعكس عمق تجربته الفكرية وسموّ رؤيته الإنسانية. يُبين تحليل هذا الأثر من منظور أسلوب في إطار المقاربة المعرفية كيف أن المنفلوطي، من خلال توظيف الاستعارات المفاهيمية والتصورات الإدراكية، ينقل تجاربه الفردية وهمومه الاجتماعية إلى القارئ بشكل منهجي وهادف، ويُمكنه من فهم وإعادة تشكيل هذه الرؤية الاجتماعية. تهدف هذه الدراسة إلى الكشف عن أبرز السمات الأسلوبية للاستعارات المفاهيمية في كتاب النظرات للمنفلوطي، وذلك من خلال تحليل نماذج مختارة من قصصه، وهي: «الكأس الأولى»، «إلى الدبر»، «عبرة الدهر»، «غرفة الأحزان»، «البائسات»، «التوبة»، «على سرير الموت»، و«قتيلة الجوع». وتُستعمل الدراسة كذلك إلى تبيان الدور الذي تؤديه هذه الاستعارات في تجسيد الرؤية الاجتماعية للكاتب، إلى جانب بحث آليات توظيفه لمجالات المصدر في تشكيل مجالات الهدف ضمن الاستعارات المفاهيمية ذات الطابع الاجتماعي، مع التركيز على تحديد المجالات المصدرية الأكثر تواتراً واستخداماً في هذا السياق، للكشف عن التوجهات الإدراكية التي يعتمدها الكاتب في بناء المضامين الاجتماعية.

المنهجية: تمّ جمع البيانات في هذه الدراسة اعتماداً على المصادر المكتبية، وقد تمّ تنفيذ البحث وفقاً لمنهج وصفي تحليلي، مستنداً إلى المقاربة الأسلوبية المعرفية. وقد خضعت البيانات المجمعة لعمليتي التصنيف والمعالجة باستخدام منهج تحليل المحتوى. في المرحلة الأولى، تمّ تحليل النظم النظرية للأسلوبية المعرفية وأراء الباحثين في هذا المجال. ثم جرى استخراج النماذج المرتبطة بالاستعارات المفاهيمية الاجتماعية من القصص القصيرة في كتاب «النظرات» للمنفلوطي. وفي المرحلة الأخيرة، تمّ تحليل البيانات وفقاً لمجالات المصدر والغاية، بهدف الكشف عن نطاقات المصدر ومجالات الغاية، وتنوع الاستعارات الاجتماعية، وبيان دورها في تمثيل الرؤية الاجتماعية للمؤلف، وتحديد الخصائص الأسلوبية التي تميّز نثره.

المناقشة والتحليل: تمكّن مصطلحي لطفي المنفلوطي، في القصص المختارة من كتاب النظرات، من تجسيد المفاهيم الاجتماعية المعقّدة والمجزّدة بأسلوب فريد و متميّز، من خلال تحويلها إلى ظواهر حسية وملموسة تستند إلى التجربة الإدراكية والمعاشة لدى القارئ، مما يجعل إدراكها وتلقّيها أكثر سهولة ووضوحاً. وقد تحقّق هذا الإنجاز عبر منظومة واسعة ومتنوّعة من الاستعارات المعرفية البنيوية والأنطولوجية والاتجاهية، حيث تبرز الاستعارات البنيوية بشكل خاص من حيث التكرار، نظراً لإمكانية تحليلها إلى خرائط إدراكية متعددة تتيح تمثيل العلاقات والبُنى الاجتماعية في قالب أكثر وضوحاً وقابليّة للفهم. ممّا يتجلى بوضوح في التحليلات المعرفية هو براعة مصطلحي لطفي المنفلوطي على بناء مفاهيم متعددة الأبعاد؛ إذ إنّهُ لا يربط كل مجال مفهومي بالزواج، والفساد، والعشق، وتناول الخمر، بمجال مصدر واحد، بل يوظف عدّة مجالات مصدرية متنوّعة. وتُنتج هذا النهج طبقات جديدة من المعنى، وتُبيّن تفسير الظواهر الاجتماعية من زوايا متعدّدة. فعلى سبيل المثال، لا يُنظر إلى الزواج في كتاباته بوصفه مجرد عقد إنساني، بل يُصوّر كحلبة للتجارة، أو ساحة للاختبار، أو ميدان للصراع والمواجهة. كما يُمثّل الفساد الأخلاقي لا كاتحريف سلوكي فحسب، بل من خلال استعارات مثل السرقة والتجارة. ويظهر العشق في صورة طريق محفوف بالمخاطر، أو سمّ قاتل، أو شراب مَرٍّ. أمّا تناول الخمر، فيُصوّر على أنّه افتتان، أو قتل، أو غطاء للعقل، أو سبب للعمى الإدراكي. إنّ هذا التنوع في ربط المجالات المصدرية بالمجالات المفاهيمية لا يُعد مجرد وسيلة لتجميل اللغة، بل يُضفي على أسلوب المنفلوطي بُعداً مؤثراً وعاطفياً، وتُبيّن له أن يتناول قضايا مجتمعه بأسلوب صادم ومميز. وفي الواقع، لا يتلقّى القارئ رسالته على المستوى القلي فحسب، بل ينخرط أيضاً في النص على المستوى العاطفي والحسي. وفي هذا السياق، تلعب التشابكات بين الاستعارات الأنطولوجية والاتجاهية دوراً رئيساً في إثراء عمليّات التصوّر المفهومي؛ إذ تربط هذه الاستعارات المفاهيم المجردة بعناصر جوهريّة من التجربة الإنسانية، مثل الفضاء، والاتجاه، والمسار، والشئ، والمادة، مما يُعمّق إدراك القارئ للمفاهيم المعقّدة ويُثريها من تجربته الحسية.

الإنجازات: يُظهر أسلوب مصطلحي لطفي المنفلوطي في كتاب النظرات تجلياً خاصاً لتوظيف الاستعارات المعرفية ذات الطابع الاجتماعي؛ إذ يعتمد إلى إبراز المعنى وتعميقه من خلال وسائل بلاغية مثل أسلوب القصر، واستخدام أسماء الإشارة، والجمل الموصولة، إلى جانب لغة عاطفية وخطابية تُضفي على النصّ طابعاً وجدانيّاً مؤثراً. ومن أبرز السمات الأسلوبية في استعاراته: التقابلات الثنائية، والتناغم الموسيقي، والنبذة التحذيرية، وهي عناصر تُثري النصّ دلاليّاً وعاطفياً في آن واحد. وبهذا، استطاع المنفلوطي أن يُجسّد المفاهيم الاجتماعية المجردة بأسلوب ملموس ومتعدّد الطبقات، من خلال شبكة متنوّعة من الاستعارات المفاهيمية، لِيُنتج نصّاً لا يقتصر على نقل المعنى، بل يُثير مشاعر القارئ ويحفّز فكره.

الكلمات المفتاحية: الأسلوبية المعرفية، الاستعارات المفاهيمية، مصطلحي لطفي المنفلوطي، النظرات.

١. قسم اللغة العربية وآدابها، كلية العلوم الإنسانية، جامعة بو علي سينا، همدان، إيران.

الاستناد إلى هذا المقال: يوسفی،

پروین، قائمی، مرتضی و مسبوق،

سید مهدی، ربیع و صیف ١٤٠٤ش،

«الأسلوبية المعرفية للاستعارات

المفاهيمية الاجتماعية في القصص

المختارة من النظرات للمنفلوطي»،

دراسات في نقد الأدب العربي،

العدد ١ (٣٠)، السنة ١٦، صص ٧٦-

٩٩.

*corresponding Author Email Address: m.ghaemi@basu.ac.ir

DOI: 10.48308/jalc.2025.236890.1343

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۹

پروین یوسفی^۱، مرتضی قائمی^{۱*}، سید مهدی مسبوق^۱

سبک‌شناسی شناختی استعاره‌های مفهومی اجتماعی در برگزیده داستان‌های «النظرات» منفلوطی

۱. گروه زبان و ادبیات عرب،
دانشکده علوم انسانی، دانشگاه
بوعلی سینا، همدان، ایران.

چکیده مبسوط

بیان مسئله و هدف: سبک‌شناسی شناختی رویکردی نوین در قلمرو مطالعات سبک‌شناسی است که در دهه نخست قرن بیستم و با فاصله پس از پیدایش نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی و تحت تأثیر جدی این مکتب پدیدار شد. این رویکرد با تکیه بر نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی به بررسی نحوه بازتاب مفاهیم، تجربه‌ها و ساختارهای ذهنی در زبان ادبی می‌پردازد. برخلاف سبک‌شناسی سنتی، که بیشتر بر ویژگی‌های زبانی و بلاغی تمرکز دارد، سبک‌شناسی شناختی به دنبال کشف سازوکارهای ذهنی و شناختی‌ای است که نویسنده و خواننده در فرایند تولید و دریافت متن به کار می‌گیرند. یکی از مهم‌ترین این سازوکارها استعاره مفهومی است. در نظریه استعاره مفهومی، که لیکاف و جانسون مطرح کرده‌اند، استعاره نه صرفاً آرایه‌ای ادبی و زینتی، بلکه سازوکاری بنیادی برای اندیشیدن و فهم جهان به‌شمار می‌آید. براین اساس، ذهن انسان مفاهیم انتزاعی را از طریق مفاهیم عینی و ملموس درک می‌کند و زبان به‌منزله ابزاری برای بازتاب این فرایند ذهنی عمل می‌کند. ازجمله ادیبان معاصر، که دیدگاه‌ها و جهان‌بینی خود را با کاربست استعاره‌های شناختی به مخاطب نمایانده است، مصطفی لطفی منفلوطی است. کتاب النظرات او، با بهره‌گیری از شبکه‌ای غنی از استعاره‌های مفهومی، تصویری روشن از نگاه نویسنده به مسائل اجتماعی، اخلاقی و ارثه می‌دهد. بررسی سبک‌شناسانه این اثر در چهارچوب رویکرد شناختی نشان می‌دهد که چگونه منفلوطی، از طریق زبان استعاری و بازتابی‌های ذهنی، تجربه‌های فردی و دغدغه‌های اجتماعی خود را ساختارمند به خواننده منتقل می‌کند و او را در درک و بازآفرینی این جهان‌بینی شریک می‌سازد. ازاین‌رو، هدف این پژوهش شناسایی و تحلیل مهم‌ترین ویژگی‌های سبکی استعاره‌های مفهومی منفلوطی در برگزیده داستان‌های النظرات ازجمله «الکأس الأولى»، «إلى الدیر»، «عبرة الدهر»، «غرفة الأحزان»، «البائسات»، «التوبة»، «علی سریر الموت» و «قتیلة الجوع» و تبیین نقش آنها در بازتابی دیدگاه‌های اجتماعی نویسنده است. بررسی این مسئله که منفلوطی در کاربست حوزه‌های مبدأ برای حوزه‌های مقصد، در استعاره‌های مفهومی اجتماعی این اثر، بیشتر از کدام دامنه‌های مبدأ بهره برده، ازجمله اهداف این پژوهش است.

روش‌شناسی: شیوه گردآوری اطلاعات در این پژوهش کتابخانه‌ای است و روش تحقیق به‌صورت توصیفی-تحلیلی و با رویکرد سبک‌شناسی شناختی انجام شده است. داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از روش تحلیل محتوا طبقه‌بندی و پردازش شده است. در گام نخست، مبانی نظری سبک‌شناسی شناختی و دیدگاه‌های صاحب‌نظران این حوزه تبیین شد. سپس، مصادیق مرتبط با استعاره‌های مفهومی اجتماعی از داستان‌های کوتاه کتاب النظرات منفلوطی استخراج گردید. در مرحله پایانی، داده‌ها براساس حوزه‌های مبدأ و مقصد تجزیه و تحلیل شد تا، ضمن روشن‌شدن دامنه‌های مبدأ و گستره‌های مقصد و تنوع استعاره‌های اجتماعی، نقش آنها در بازتابی دیدگاه‌های اجتماعی نویسنده بیان و ویژگی‌های سبکی اثر او شناسایی شود.

بحث و تحلیل: منفلوطی در داستان‌های منتخب النظرات با سبک ویژه و منحصر به فرد خویش توانسته است مفاهیم پیچیده و انتزاعی اجتماعی را در قالب پدیده‌هایی عینی و محسوس بازتابی کند؛ پدیده‌هایی که بر تجربه ادراکی و زیسته مخاطب استوار است، ازهمین‌رو، درک و دریافت آنها را آسان و ملموس ساخته است. او این مهم را از طریق نظامی گسترده و متنوع از استعاره‌های شناختی ساختاری، هستی‌شناختی و جهت‌تحقق‌بخشیده است. در این میان، استعاره‌های ساختاری از بسامد بالاتری برخوردارند، زیرا این نوع استعاره‌ها قابل تجزیه به نگاشت‌های متعددی است که امکان بازتابی روابط و ساختارهای اجتماعی را در قالبی روشن‌تر و قابل‌فهم‌تر فراهم می‌کند. آنچه در تحلیل‌های شناختی به‌روشنی دیده می‌شود، توانایی منفلوطی در مفهوم‌سازی چندبعدی است؛ به این معنا که او هر حوزه مقصد مفهومی مانند ازدواج، فساد، عشق و میگراری را نه به یک مبدأ، بلکه به چندین حوزه مبدأ متنوع پیوند می‌دهد. این رویکرد لایه‌های تازه‌ای از معنا می‌آفریند و امکان می‌دهد تا یک پدیده اجتماعی از زوایای گوناگون تبیین شود. برای نمونه، ازدواج در نگاه او تنها پیمانی انسانی نیست، بلکه عرصه‌ای است که در قالب تجارت، آزمایش، نبرد و مبارزه تصور می‌شود. فساد اخلاقی نیز نه صرفاً یک انحراف رفتاری، بلکه با مفاهیمی استعاری همچون سرقت و تجارت بازتابی می‌شود. عشق، در سیمای راهی پرخطر، همچون سمی کشنده یا نوشیدنی‌ای تلخ جلوه می‌کند. موضوع می‌گراری نیز به‌منزله فریفتگی، قتل، پوشش عقل و عامل نابینایی تصور می‌شود. این تنوع در پیوند حوزه‌های مبدأ و مقصد تنها ابزاری برای زیاتر شدن زبان نیست، بلکه به سبک منفلوطی بُعدی تأثیرگذار و عاطفی می‌بخشد و او را قادر می‌سازد تا با بیانی تکان‌دهنده به سراغ مشکلات اجتماعی زمانه‌اش برود. درحقیقت، خواننده نمتنها در سطح عقلانی پیام او را دریافت می‌کند، بلکه در سطح عاطفی و حسی نیز با متن درگیر می‌شود. در این میان، تنیدگی استعاره‌های هستی‌شناختی و جهت‌نقشی کلیدی در غنای مفهوم‌سازی‌های او دارد، زیرا این استعاره‌ها مفاهیم انتزاعی را با عناصر بنیادین تجربه انسانی همچون فضا، جهت، مسیر، شیء و ماده پیوند می‌دهد و درک و لمس مفاهیم دشوار را برای مخاطب عمیق‌تر می‌سازد.

دستاوردها: سبک منفلوطی در النظرات جلوه‌ای خاص از به‌کارگیری استعاره‌های شناختی اجتماعی را نشان می‌دهد. او با تأکیدهای بلاغی همچون اسلوب قصر، کاربست اسم اشاره و جملات موصولی، همچنین، با بهره‌گیری از زبانی احساسی و خطابی، معنا را برجسته‌تر و اثرگذارتر ساخته است. از برجسته‌ترین ویژگی‌های سبکی او تقابل‌های دوگانه، توازن موسیقایی و لحن هشداردهنده است که متن را هم از نظر عاطفی و هم از نظر معنایی غنی کرده است. بدین‌سان، منفلوطی توانسته است با به‌کارگیری استعاره‌های مفهومی متنوع، مفاهیم انتزاعی اجتماعی را به شیوه‌ای ملموس و چندلایه بازتابی کند و اثری بیافریند که نه تنها انتقال‌دهنده معنا، بلکه برانگیزاننده احساسات و اندیشه‌های خواننده است.

واژگان کلیدی: سبک‌شناسی شناختی، استعاره مفهومی، مصطفی لطفی منفلوطی، النظرات.

استناد به این مقاله: یوسفی،

پروین، قائمی، مرتضی و مسبوق،

سید مهدی، بهار و تابستان

۱۴۰۴ ش، «سبک‌شناسی شناختی

استعاره‌های مفهومی اجتماعی در

برگزیده داستان‌های «النظرات»

منفلوطی»، پژوهشنامه نقد ادب

عربی، ش ۱ (پیاپی ۳۰)، س ۱۶،

صص ۷۶-۹۹.

*corresponding Author Email Address: m.ghaemi@basu.ac.ir

DOI: 10.48308/jalc.2025.236890.1343

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

۱. مقدمه

سبک‌شناسی شناختی رویکردی نوین در قلمرو مطالعات سبک‌شناسی است که در دهه نخست قرن بیست و یکم رشد و نمو یافته است. این رویکرد پژوهشگر را قادر می‌سازد که متن را در لایه‌های مختلف سبکی و با دیدگاهی نو بررسی و تحلیل کند. «سبک‌شناسی شناختی هم به رابطه میان گزینش‌های زبانی و تأثیرات سبکی و تفسیرهای خواننده از متن تعلق‌خاطر نشان می‌دهد و هم گزینش‌های سبکی و الگوهای زبانی برجسته و خاص را با مسائل ذهن و شناخت پیوند می‌دهد» (فتوحی، ۱۳۹۵: ۱۵۹-۱۶۰). یکی از لایه‌های سبکی، که از دیرباز مورد توجه متفکران واقع شده، لایه بلاغی است که استعاره از محورهای اصلی آن است. در بلاغت سنتی، استعاره اغلب به عنوان ابزاری بلاغی و شاعرانه از جهت زیبایی‌شناسی مورد توجه بوده است. «ارسطو نیز استعاره را شگردی برای هنرآفرینی می‌دانست و معتقد بود استعاره ویژه زبان ادب است» (صفوی، ۱۳۹۲: ۳۶۸)، اما در دهه ۱۹۸۰م دیدگاه‌های جدید و نوظهوری اتخاذ شد که نظریه‌های کلاسیک زبان در خصوص استعاره را مورد هدف قرار داد و آنها را به چالش کشید. جورج لیکاف^۱، زبان‌شناس شناختی معاصر آمریکایی، در مقاله «نظریه معاصر استعاره»^۲، دیدگاه کلاسیک استعاره، که استعاره را موضوعی زبانی تلقی می‌کرد، نه موضوعی مربوط به اندیشه را به نقد کشید. از دیدگاه وی، بسیاری از مفاهیمی که ما در زبان روزمره و متعارف به کار می‌بریم، استعاری است و پیش از آنکه بر زبان بیاید در ذهن و اندیشه شکل گرفته است (لیکاف، ۱۳۸۳: ۱۹۷). از جمله ادیبان معاصر، که دیدگاه‌ها و جهان‌بینی خود را با کاربری استعاره‌های شناختی به مخاطب نمایانده، مصطفی لطفی منفلوطی است. منفلوطی نویسنده، متفکر، شاعر، داستان‌پرداز و روزنامه‌نگار برجسته مصری است که طی حیات علمی و ادبی خود دستاوردهای ادبی و فکری بی‌نظیری را با ماهیت و مضامین اجتماعی، دینی، سیاسی، فرهنگی و ... با خلاقیت و سبک خاصی تقدیم ادبیات عربی کرده است. او نویسنده‌ای رئالیستی است که بن‌مایه و جوهره اصلی داستان‌هایش، به‌ویژه در بازنمایی موضوعات اجتماعی، از واقعیت‌های مصر سرچشمه گرفته و وطن عربی، به‌ویژه جامعه مصر، هسته اصلی و عامل پیدایش داستان‌های او را تشکیل داده است. «منفلوطی تأثیر شگرفی بر نسل‌های بعد از خود برجای گذاشته است و هیچ نویسنده معروفی وجود ندارد که در دوره‌ای از زندگی ادبی‌اش از اسلوب منفلوطی تأثیر پذیرفته باشد» (النساج، ۱۹۹۰: ۷۸). ادبیات منفلوطی رنگ ادبیات قاضی فاضل و ابن خلدون را به همراه دارد. او نخستین کسی است که به داستان نویسی پرداخته و قصه‌هایی زیبا، که دردها و عیب‌های جامعه مصری را توصیف می‌کند، به رشته تحریر درآورده است (الزیت، ۱۹۹۹: ۴۶۲). او، به عنوان ادیبی ملتزم، با تأثیرپذیری از شخصیت و افکار استادانش، محمد عبده و سعد زغلول، گامی مهم و سرنوشت‌ساز در راه اصلاح و تربیت جامعه خویش برداشت. هامیلتون درخصوص بینش اجتماعی او چنین می‌گوید: «منفلوطی تحت تأثیر عقل‌گرایی معنوی و غیرعملی قرن هیجدهم و نویسندگان رمانتیک فرانسه، که از سوی فرح انطوان منتقل شده بود، قرار داشت» (هامیلتون، ۱۳۷۱: ۳۶). منفلوطی با سبکی خاص و کاربری استعاره‌های شناختی، از جمله استعاره‌های ساختاری و هستی‌شناسی و جهتی، با ظرافت و شفاف‌سازی تمام، زوایای آشکار و نهان گروه‌های مختلف اجتماعی مختص به طبقه بورژوازی را ارائه داده و از معضلاتی پرده برداشته که نسل‌های مختلف را به تباهی و نابودی کشانده است. از این رو، نگارندگان این پژوهش درصدد برآمده‌اند، با روش توصیفی - تحلیلی و رویکرد سبک‌شناسی شناختی، منتخبی از داستان‌های النظرات او را که مشتمل

پژوهشنامه نقد ادب عربی، س ۱۶، ش ۱ (پیاپی ۳۰)، بهار و تابستان ۱۴۰۴ ش

بر داستان‌های الکأس الأولى، إلى الدیر، عبرة الدهر، غرفة الأحران، البائسات، التوبة، على سریر الموت و قتيلة الجوع است و نویسنده با سبک خاص خود و به‌کارگیری نظام‌های مفهومی استعاره‌های شناختی به بازنمایی جزئیات اوضاع اجتماعی جامعه خود پرداخته و زبان تند و قلم رسای خود را برای تصویر و تبیین اوضاع نابسامان جامعه آن زمان مصر عَلم کرده و با نگاهی انتقادی تصویرگر تضادهای آن بوده است، با هدف پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر تحلیل و واکاوی کند:

- مهم‌ترین ویژگی‌های سبکی استعارات مفهومی منفلوطی در النظرات در ارائه دیدگاه‌های خود در خصوص اجتماع چیست؟
- منفلوطی در استعاره‌های مفهومی اجتماعی النظرات در کاربرست حوزه‌های مبدأ برای حوزه‌های مقصد بیشتر از کدام دامنه‌های مبدأ بهره برده است؟

۲. پیشینه

مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در زمینه موضوع پیش‌رو انجام گرفته، عبارت است از:
- مرتضی قائمی در کتابی با عنوان درآمدی بر نظام مفهوم‌سازی استعاری در نهج البلاغة، نوشته‌شده به سال ۱۳۹۷ش، ابتدا چهارچوب نظری استعاره و ارتباط آن با فرهنگ و اندیشه علوی را مطرح ساخته، سپس، ضمن معرفی و طبقه‌بندی انواع استعاره مفهومی، استعاره‌های دین و ایمان، اهل بیت (ع) و قرآن، عبادات، دنیا، آخرت، مرگ، فضایل اخلاقی، رذایل اخلاقی و گناهان با ذکر شواهد متعدد در نهج البلاغة را واکاوی کرده و ارتباط استعارات را با جهان‌بینی و اندیشه امیرمؤمنان بررسی کرده است.

- محمدباقر حسینی در مقاله‌ای با عنوان «نقدی بر زن از نگاه منفلوطی و آل احمد»، نوشته‌شده به سال ۱۳۹۰ش در مجله ادب عربی، ضمن بررسی و مقایسه اوضاع و احوال زنان مصر و ایران در آن عصر، به نقد افکار این دو ناقد اجتماعی پرداخته است.

- معصومه نعمتی قزوینی و نرگس انصاری در مقاله‌ای با عنوان «نقد اجتماعی و فرهنگی دیدگاه‌های آل احمد و منفلوطی در ارتباط با مسائل زنان»، نوشته‌شده به سال ۱۳۹۴ش در مجله زن در فرهنگ و هنر، به مقایسه آثار این دو نویسنده که حاکی از وجود مشابهت‌های بسیاری در نحوه نگرش آنان به مسائل زنان در شش محور غرب‌زدگی، آزادی، نابرابری‌های اجتماعی، حجاب، ازدواج و علم‌آموزی است، پرداخته‌اند.

- طیبیه سیفی در مقاله‌ای با عنوان «تجلی قرآن کریم و احادیث شریف در آثار مصطفی لطفی منفلوطی»، نوشته‌شده به سال ۱۳۹۵ش در فصلنامه پژوهش‌های قرآنی در ادبیات، بازتاب قرآن و حدیث و جایگاه آنها را در آثار منفلوطی تحلیل و بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که در درجه اول قرآن کریم، سپس سخنان ارزشمند حضرت رسول (ص) و حضرت علی (ع) بازتاب گسترده‌ای در آثار منفلوطی دارد.

- عمر بن دحمان در پایان‌نامه‌ای با عنوان «الاستعارات والخطاب الأدبی؛ مقاربة معرفية معاصرة»، نوشته‌شده به سال ۲۰۱۲م، تلاش کرده تا برخی مدل‌های شناختی معاصر را تعریف کند و، براساس آن، ماهیت استعاره و نقش شناختی آنها را

واکاوی کند.

داستان‌های کوتاه النظرات از منظر سبک‌شناسی شناختی و خلاقیت منفلوطی در خلق استعاره‌های شناختی تاکنون بررسی نشده است. از این رو، پژوهش حاضر در نوع خود بدیع و تازه است.

۳. استعاره‌های شناختی

استعاره شناختی از حوزه‌های مهم زبان‌شناسی شناختی است. از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی، استعاره ابتدا در ادراک و اندیشه شکل می‌گیرد، سپس در زبان تجلی می‌یابد. جورج لیکاف، زبان‌شناس شناختی معاصر آمریکایی، در مقاله «نظریه معاصر استعاره» دیدگاه کلاسیک استعاره را به نقد کشید. این دیدگاه‌ها عبارت است از اینکه زبان روزمره حقیقی است نه استعاره، همه چیز با زبان حقیقی بدون استعاره درک می‌شود، فقط زبان حقیقی می‌تواند مشروط بر صدق و کذب باشد، همه تعریف‌هایی که در «واژگان» یک زبان داده شده است، حقیقی هستند نه استعاره، مفاهیمی که در دستور زبان استفاده شده است همه حقیقی است و هیچ‌کدام استعاره نیست (نک: لیکاف، ۱۳۸۳: ۱۹۶-۲۰۰). زبان‌شناسان شناختی معتقد بودند «استعاره شناختی از دو حوزه مفهومی تشکیل می‌گردد که، در آن، یک حوزه در چهارچوب حوزه دیگر درک می‌شود؛ حوزه مفهومی که از آن عبارت‌های استعاره استخراج می‌شود تا حوزه مفهومی دیگری درک شود، حوزه مبدأ است و حوزه مفهومی که بدین روش درک می‌گردد، حوزه مقصد نامیده می‌شود» (کوچش، ۱۳۹۴: ۴۵). «مجموعه‌ای از تناظرهای نظام‌مند^۴ میان مبدأ و مقصد وجود دارند که عناصر مفهومی سازه‌ای^۵ حوزه مبدأ را بر عناصر حوزه مقصد منطبق می‌کند. به این تناظرهای مفهومی در بیان فنی انطباق^۶ گفته می‌شود» (همان: ۷۵). بنیان استعاره‌های مفهومی را شباهت‌های عینی و انتزاعی از پیش موجود، روابط تجربی، بنیان‌های زیستی و فرهنگی تشکیل می‌دهد (کوچش، ۱۳۹۳: ۱۲۲).

۳-۱. انواع استعاره شناختی

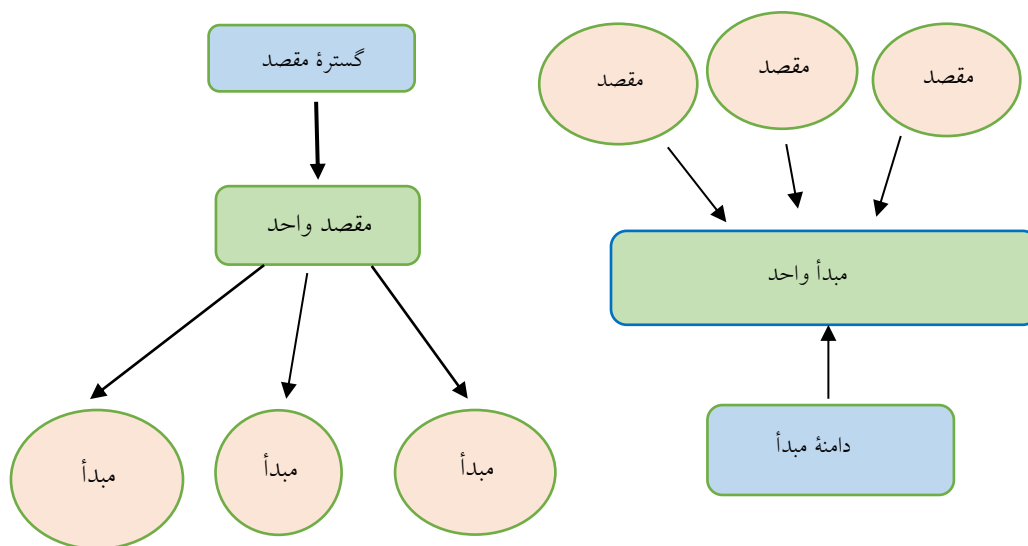
استعاره‌های مفهومی به سه دسته ساختاری، هستی‌شناختی و جهتی تقسیم می‌شود: استعاره ساختاری: در این نوع، ساختارهایی از یک حوزه مفهومی (مقصد) به وسیله ساختارهای حوزه مفهومی دیگر (مبدأ) درک می‌شود (همان: ۷۵). استعاره ساختاری قابل تجزیه به نگاشت‌های متعددی است که غالباً حوزه مقصد آنها مفاهیمی انتزاعی است که به واسطه مفاهیم عینی حوزه مبدأ شفاف‌سازی می‌شود. استعاره هستی‌شناختی: گوینده را قادر می‌سازد تا تجربیات خود را برحسب جانداران، مواد و ظرف‌ها تصور کند، بی‌آنکه نوع جاندار، ماده یا ظرف را توضیح دهد (کوچش، ۱۳۹۵: ۵۹۴) و انواع مختلفی دارد: الف) ماده‌انگاری: مفاهیم غالباً ذهنی و انتزاعی و بعضاً عینی را در قالب مفاهیم غالباً محسوس مفهوم‌سازی می‌کند. ب) جاندارپنداری: در فهم تعداد زیادی از تجارب متعلق به موجودات غیربشری از طریق عوامل و خصائص و فعالیت‌های بشری کمک می‌کند (لایکوف و جانسون، ۲۰۰۹: ۵۳) و گوینده با نیروی تخیل به عناصر بی‌جان حیات می‌بخشد و این تصرف بار معنایی مضاعفی به مفهوم می‌بخشد (ج) ظرفی: پدیده‌های بدون

حجم و ظرفیت فیزیکی به‌مثابه ظرفی دارای ظرفیت و حجم فیزیکی بیرون و درون برای آنها متصور می‌شود (عمر بن دحمان، ۲۰۱۲: ۱۱۲).

استعاره جهتی: مجموعه‌ای از مفاهیم مقصد را از طریق سمت‌گیری فضایی مثل بالا، پایین، داخل، خارج، مرکز، پیرامون و ... انسجام می‌بخشد (کوچش، ۱۳۹۵: ۵۹۳). یک ملاک مهم دیگر در دسته‌بندی استعاره‌ها قراردادی یا متعارف و نو و ابداعی بودن آنهاست. استعاره‌های قراردادی جزئی از اندیشه و زبان روزمره و به‌طور مکرر درباره پدیده‌ها استفاده شده است. استعاره ابداعی: استعاره‌ای است که ادیب برای بیان ایده یا احساسی خاص در متنی خاص می‌سازد. مخاطب برای دریافت معنای آنها نیاز به ساخت‌شکنی و واکاوی دارد. پایه استعاره ابداعی استعاره متعارف است (نک: عمر بن دحمان، ۲۰۱۲: ۱۰۷).

۲-۳. روابط میان مبدأ و مقصد

گاه هر حوزه مبدأ در مورد چندین حوزه مقصد به‌کار می‌رود و هر حوزه مقصد به چندین حوزه مبدأ وصل می‌شود. اولی را دامنه مبدأ^۷ و دومی را گستره مقصد^۸ می‌نامیم (کوچش، ۱۳۹۵: ۲۰۲). نمودار روابط میان مبدأ و مقصد به شکل زیر است:

شکل ۱. نمودار دامنه مبدأ

شکل ۲. نمودار گستره مقصد

۴. النظرات و داستان‌های آن

النظرات دربرگیرنده داستان‌ها و مقاله‌هایی است که «منفلوطی آنها را در مجله المؤید مصر به چاپ رسانده است» (الفاخوری، ۲۰۰۸م: ۱۰۸). مهم‌ترین داستان‌های وی عبارت است از: الکأس الأولى، إلى الدیر، عبرة الدهر، غرفة الأحرار، البائسات، التوبة، علی سریر الموت و قتيلة الجوع. منفلوطی پیرنگ تمامی این داستان‌ها را بر فضای بحران‌زده و پر آشوب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مصر استوار می‌سازد و با به‌حضور طلبیدن شخصیت‌هایی به نمایندگی از شخصیت‌های واقعی جامعه، در دنیای فرضی داستان‌هایش، آنها را به کشمکش وامی‌دارد و به واسطه آنها مشکلات و معضلات جامعه خود را از قبیل اعتیاد، طلاق، بی‌بندوباری، خودکشی، می‌گساری و... به‌تصویر کشیده و مورد انتقاد قرار می‌دهد.

منفلوطی روند تمام داستان‌های النظرات را به‌گونه‌ای تنظیم می‌کند که قهرمان آنها سرانجامی جز شکست و مرگ ندارد و همین امر در تراز دیک شدن داستان‌ها نقش بسزایی داشته و قهرمان داستان‌هایش را به شخصیت پروبلماتیک^۹ و مسئله‌داری تبدیل کرده است که در رویارویی با مشکلات جامعه کاری از پیش نمی‌برد و به حاشیه رانده می‌شود و فرجامی جز شکست و نابودی ندارد. او گاه فرهنگ غربی را، که بر جوامع عربی سیطره افکنده و قانون اجتماعی، ارزش‌های اخلاقی، اعتقادات و نگرش‌های اسلامی را دچار تزلزل کرده و خطر بزرگی برای آرمان و ارزش‌های اصیل است، مورد انتقاد قرار داده و تمسک‌جستن به دین را راه‌هایی از این منجلاب می‌داند. گاه تقابل میان سنت‌گرایی محض و مدرنیته محض را به‌واسطه شخصیت‌های متقابلی به‌نمایش می‌گذارد که افراط در هر دوی آنها شخصیت‌ها را به ناکامی کشانده است. گاه نشانه‌هایی از سرگشتگی و از خودبیگانگی مردم جامعه را به معرض نمایش گذاشته که، به دلیل فقدان برخی موازین و چهارچوب‌های اخلاقی و عقیدتی در بسیاری از موارد، بُعد انسانی افراد دچار فراموشی و تزلزل گشته و افراد دچار بی‌هویتی و سرگشتگی شده‌اند. گاه به انتقاد از حکومت دیکتاتوری جامعه خود پرداخته که، با اعمال محدودیت‌ها و تحمیل عقاید خود، مردم را تحت سلطه و کنترل خود درآورده و هرگونه آزادی و ابراز وجود را از آنان گرفته و آنها را تابع و مطیع خود بارآورده است. گاه به مظلومیت زن عرب اشاره می‌کند که خاستگاه آن نظام مردسالار است؛ نظامی که اراده و اقتدار را از زنان ربوده و با ضعیف‌شمردنشان راه سلطه و خشونت را بر آنان باز گذاشته است.

۵. سبک‌شناسی استعاره‌های شناختی اجتماعی/النظرات

منفلوطی با سبک خاص خود به پرده‌برداری از عوامل انحطاط و سقوط و انحراف بشر پرداخته است؛ همان عواملی که انسان را در گل‌ولای تباهی می‌غلطانند و از مسیر درست و طریق کرامت بیرون می‌رانند. روش مورد استفاده نویسنده درخصوص چنین رویدادهایی، که در همبستگی‌های تجربی خودش نیز ریشه داشته، از طریق مفهوم‌سازی استعاره‌های شناختی براساس اصول طبیعی انطباق‌ها و وجوه مختلف آنها در حوزه‌های مبدأ و مقصد نمودار گشته است. از خصوصیات سبکی نویسنده بهره‌گیری از استعاره‌های شناختی، به‌ویژه استعاره‌های ساختاری، در نثری موزون و آهنگین است که کلامش را از صرف انتقال معنا فراتر برده و آن را به متنی تأثیرگذار و برانگیزاننده احساسات تبدیل کرده است. او با تأکیدهای بلاغی و پیونددهی خلاقانه، یک حوزه

مقصد را به چندین حوزه مبدأ متصل می‌سازد و لایه‌های معنایی متعددی را در متن خود می‌آفریند. این سبک، که در همبستگی‌های تجربی منفلوطی و نگاه اخلاق‌گرایانه‌اش ریشه دارد، جلوه‌ای یگانه و متمایز در آثار او یافته است. در ادامه، ویژگی‌های سبکی منفلوطی در مفهوم‌سازی استعاره‌های شناختی اجتماعی واکاوی شده است:

۵-۱. ازدواج و روابط

منفلوطی از میان مسائل اجتماعی موجود، معضلی را که بیش از دیگر معضلات بدان پرداخته و آن را پررنگ ساخته است، مظلومیت زن عرب است. زن عرب، به ویژه زن مصری به عنوان آسیب‌پذیرترین قشر جامعه، از جهات مختلف، زیر نمودار آسیب‌های اجتماعی قرار گرفته است. زیربنای این آسیب‌های اجتماعی را می‌توان باورهای ناصواب مربوط به نقش‌های جنسیتی دانست که از دیرباز در فرهنگ مصر ریشه دوانده است و مانع حضور زن در صحنه فعالیت‌های اجتماعی گشته است «باور عمومی از دیرباز این بوده است که زنان فقط قادر به انجام برخی وظایف سنتی هستند و نباید وظایف اولیه و مهم را در جامعه عهده‌دار شوند» (کاستلز، ۱۳۸۰ش، ج ۲: ۱۷). همان‌گونه که از شواهد زیر برمی‌آید، منفلوطی تصویر زن مصری را تصویری فرورفته در جامعه‌ای مردسالار ترسیم می‌کند که هویت مستقلی ندارد و در سایه مرد معنا پیدا می‌کند. از این رو، منفلوطی با به کارگیری استعاره‌های شناختی و با سبکی خاص مقوله ازدواج و روابط عاطفی او با مرد را با دامنه‌های مبدأ مختلفی از جمله: «تجارت، آزمایش، معامله، نبرد و مبارزه و ظرف دروغ و ریا» مفهوم‌سازی می‌کند:

۵-۱-۱. ازدواج به مثابه تجارت

از ویژگی‌های سبکی منفلوطی در ارائه افکارش این است که در سطح گسترده از استعاره‌های ساختاری برای مفهوم‌سازی مسائل اجتماعی بهره می‌برد، مثلاً او پدیده «ازدواج» را در قالب «معامله میان زن و مرد» عینی‌سازی می‌کند، بنابراین ازدواج را به مثابه تجارت مفهوم‌سازی می‌کند و اطلاعاتی را از حوزه تجارت و پدیده‌های مرتبط با آن به مفاهیم و مسائل مربوط ازدواج فرافکنی می‌کند و برخی جنبه‌های میل به ازدواج و پیامدهای آن را با بهره‌برداری از وجوه تجاری و قرارداد و تبادل و سود و خسران برجسته می‌سازد. او با به کارگیری استعاره «ازدواج تجارت است» «زن و مرد» را با «تاجر»، «پیوند زناشویی» را با «عقد قرارداد»، «قلب» را با «کالا»، «تبادلات عاطفی» را با «تبادلات مالی»، «نفوذ به قلب مرد» را با «سود» و «عدم نفوذ به قلب مرد» را با «زیان تجاری» متناظر قرار داده است:

«إِنَّ الْمَرْأَةَ الْمِصْرِيَّةَ شَقِيَّةٌ بَائِسَةٌ، وَلَا سَبَبَ لِشَقَائِهَا وَبُؤْسِهَا إِلَّا جَهْلُهَا وَضَعْفُ مَدَارِكِهَا. إِنَّهَا لَا تَحْسُنُ عَمَلًا، وَلَا تَعْرِفُ بَابَ مُؤْتَزَقٍ، وَلَا تَجِدُ بَيْنَ يَدَيْهَا سَلْعَةً تَتَجَرُّ بِهَا وَتَقْتَاتُ مِنْهَا إِلَّا قَلْبَ الرَّجُلِ، فَإِنْ اسْتَطَاعَتْ أَنْ تَمْتَلِكَهُ عَاشَتْ عَيْشًا رَغَدًا، أَوْ لَا، فَلَا مَفَرَّ لَهَا مِنَ الشَّقَاءِ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۱: ۱۹۳).

سبک منفلوطی در این مفهوم‌سازی مؤکد ساختن تناظر دو حوزه با ادات تأکید «إِنَّ» و شیوه قصر نفی و استثنا است، چنان‌که می‌گوید: «إِنَّ الْمَرْأَةَ لَا تَمْلِكُ مِنْ أَسْبَابِ الْعَيْشِ إِلَّا قَلْبَ الرَّجُلِ» که در آن با «إِنَّ» بر وضعیت فقر اقتصادی زن تأکید می‌کند و

با «لا...إلا» نشان می‌دهد که تنها دارایی زن، در زندگی، قلب مرد است و هیچ امکان دیگری برای او متصور نیست و از این طریق وابستگی اقتصادی زنان را برجسته و تلویحاً آن را نکوهش می‌کند. استفاده از کلمات متوازن و مسجع در مفهوم‌سازی از دیگر ویژگی‌های سبکی این مفهوم‌سازی است.

۵-۱-۲. ازدواج به مثابه معامله

از دیگر معضلات گریبان‌گیر جامعه عرب، که منفلوطی در جای‌جای داستان‌های «النظرات» از زوایای آشکار و پنهان آن پرده می‌دارد، معضل خیانت است. او با سبک خاص خود این معضل خانمان‌سوز را به صورت چرخه‌ای پدیدار می‌سازد که زوجین برای انتقام از یکدیگر با عدم پایبندی به فضائل اخلاقی و هنجارها به مقابله‌به‌مثل می‌پردازند و همین امر استحکام خانواده را متزلزل می‌سازد و موجب فروپاشی کانون خانواده می‌شود. شاهد زیر به توضیح بیانگر این معضل است:

«أَلَا تَذْكُرُ تِلْكَ اللَّيَالِي الطَّوَالَ الَّتِي كُنْتَ تَقْضِيهَا خَارِجَ الْمَنْزِلِ بَيْنَ شَهْوَةِ تَطْلُبِهَا، وَكَأْسِ تَشْرِئِهَا، وَمَلَاعِبِ تَحَرُّزِ فِيهَا أَذْيَالِكَ، وَمَرَاقِصِ تَهْتِكُ فِيهَا أَمْوَالِكَ، تَارِكًا زَوْجَتَكَ فِي هَذِهِ الْغُرْفَةِ عَلَى هَذَا السَّرِيرِ تَشْكُو الْوَحْشَةَ، وَتَبْكِي الْوَحْدَةَ، وَتَقْلَبُ عَلَى أَحَرِّ مِنَ الْجَمْرِ شَوْقًا إِلَيْكَ، وَخُزْنَا عَلَيْكَ، فَلَا تَعُودُ إِلَيْهَا إِلَّا إِذَا شَابَ غُرَابُ اللَّيْلِ، وَطَارَ نَسْرُ الصَّبَاحِ؟ إِنَّكَ سَلَبْتَهَا تِلْكَ اللَّيَالِي السَّالِفَةَ فَأَصْبَحَتْ غَرِيمَهَا فِيهَا، فَهِيَ تَسْتَرْدُّهَا مِنْكَ الْيَوْمَ لَيْلَةً حَتَّى تَأْتِيَ عَلَيْهَا، ذَلِكَ هُوَ دَيْنُهَا وَهَذَا هُوَ غَرِيمُهَا!» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۱: ۸۱).

منفلوطی از استعاره ساختاری با مبدأ تجارت فراوان استفاده کرده است. زندگی و پدیده‌های اجتماعی به عنوان یک استعاره جهانی در قالب معامله تجسم پیدا می‌کند. همان‌طور که طرفین معامله، قرارداد، قوانین و اصول، تعهد، سود و زیان و... برای معامله و دادوستد متصور است، برای روابط اجتماعی نیز چنین نظام‌ها و ساختارهایی قابل تصور است، بنابراین در سبک نویسنده ساختارهای مفهوم روابط به مثابه ساختارهای دادوستد، که کاملاً با هم هم‌خوانی دارد، منطبق می‌شود و درون‌دادهایی از حوزه دادوستد و پدیده‌های مرتبط با آن، به عنوان حوزه مبدأ، به مفاهیم و مسائل مربوط به روابط به عنوان حوزه مقصد فراقنی شده است. این استعاره ساختاری برخی جنبه‌های عملکرد و مراتب روابط را با بهره‌برداری از وجوه دادوستد و تبادلات آن، که با یکدیگر هم‌گرایی و هم‌سویی دارد، برجسته ساخته است و منتج به انطباق‌های زیر گشته است: «روابط معامله است»، «زوجین معامله-گرند»، «تعهد و اصول ازدواج تعهد و اصول معامله است»، «همراهی همسر حق اوست»، «عدم تعهد و عدم پایبند بودن بدهکاری است» و «لغزش زیان است». علاوه بر استعاره‌های شناختی ذکر شده، منفلوطی از استعاره ساختاری دیگری در این شاهد استفاده کرده که در آن «حضور در کانون خانواده به مثابه سرمایه»، «بی‌وفایی و عدم حضور به مثابه دزدی»، «تعهد عاطفی به مثابه بدهی»، «زوجین به مثابه دزد» و «انتقام و مقابله‌به‌مثل به مثابه استرداد دین» متناظر شده است.

در این نمونه، سبک منفلوطی استفاده از ادات تأکید، تکرار، اسلوب قصر و اسماء اشاره برای برجسته‌سازی مفهوم بدهکاری و طلب‌کاری در روابط زناشویی است. نویسنده با بهره‌گیری از این اسلوب‌ها شوهر را در نقش بدهکار و زن را در جایگاه طلب‌کار قرار می‌دهد و بر این نکته تأکید می‌کند که خیانت و بی‌توجهی شوهر نوعی بدهی عاطفی و روحی برای زن ایجاد می‌کند. این

بدهی عاطفی ممکن است زن را به استرداد این حق از طریق خیانت متقابل سوق دهد. این استعارات و چگونگی انتخاب حوزه‌های مقصد نشان از مشکلات اجتماعی خاص جامعه محل زندگی منفلوطی دارد و منفلوطی برای این مشکلات اهمیت خاصی قائل است.

۵-۱-۳. ازدواج به مثابه آزمایش

دیگر از معضلات گریبان‌گیر جامعه مصر، که منفلوطی بی‌پروا از آن پرده برمی‌دارد، معضل جهل و ناآگاهی و بی‌سوادی زنان مصر است. کمبود آگاهی و تحصیلات و عدم آموزش مناسب این زنان منجر به کاهش آگاهی درباره روابط زناشویی، مهارت‌های ارتباطی و حل مسأله شده که به عدم دستیابی به هدف‌ها می‌انجامد، سرانجام به ناسازگاری در رابطه و بروز مشکلات خانوادگی و ایجاد فاصله منتهی می‌شود. شاهد زیر گواه این مدعاست:

«نَفَضْتُ يَدَيَّ مِنَ الزَّوْجَةِ الْجَاهِلَةِ، وَرَحْتُ أَفْتَشُ عَنِ الزَّوْجَةِ الْمُتَعَلِّمَةِ، وَقُلْتُ: لِيَكُونَنَّ لِي مِنَ الشَّانِ فِي الزَّوْاجِ الثَّانِي مَا لَمْ يَكُنْ لِي فِي الزَّوْاجِ الْأَوَّلِ، بَعْدَ مَا صَارَ إِلَيَّ الْخِيَارُ، وَبَعْدَ تِلْكَ التَّجَرِبَةِ وَذَلِكَ الْاِخْتِبَارُ» (المنفلوطي، ۲۰۱۴، ج ۱: ۶۴-۶۵).

از ویژگی‌های سبکی نویسنده در این مقطع این است که مفهوم «ازدواج» با مفهوم «آزمایش» مفهوم‌سازی شده که یک استعاره ساختاری است. بنابراین، اطلاعاتی از حوزه آزمایش و پدیده‌های مرتبط با آن به عنوان حوزه مبدأ به مفاهیم و مسائل مربوط به ازدواج به عنوان حوزه مقصد فرافکنی شده و برخی جنبه‌های مربوط به ازدواج و برآیندهای آن با بهره‌برداری از مقوله‌های آزمایش، ابزارها و نتایج آن برجسته شده است. انطباق این دو از طریق تناظرهای زیر حاصل می‌آید: تناظر «ازدواج با آزمایش»، تناظر «ازدواج‌کننده»، با «آزمایش‌کننده»، تناظر «روابط خانوادگی» با «ابزار آزمایش»، تناظر «موفقیت و ناکامی در زندگی» با «جواب مثبت یا منفی آزمایش». از آن جهت که این دو حوزه برخی ویژگی‌ها و مراحل مشابه آزمون و خطا را داراست، زمینه را برای منطبق‌سازی و مفهوم‌سازی آماده ساخته است؛ هر دو فعالیت مراحل و پروسه‌هایی مشابه را طی می‌کند و، برای هر کدام، ایده‌هایی مفروض است و در هر دو نتایج مطلوب موردانتظار است و در صورت عدم عبور موفق از چالش‌های هر مرحله نتایج نامطلوب حاصل خواهد شد.

۵-۱-۴. روابط زناشویی به مثابه نبرد و مبارزه

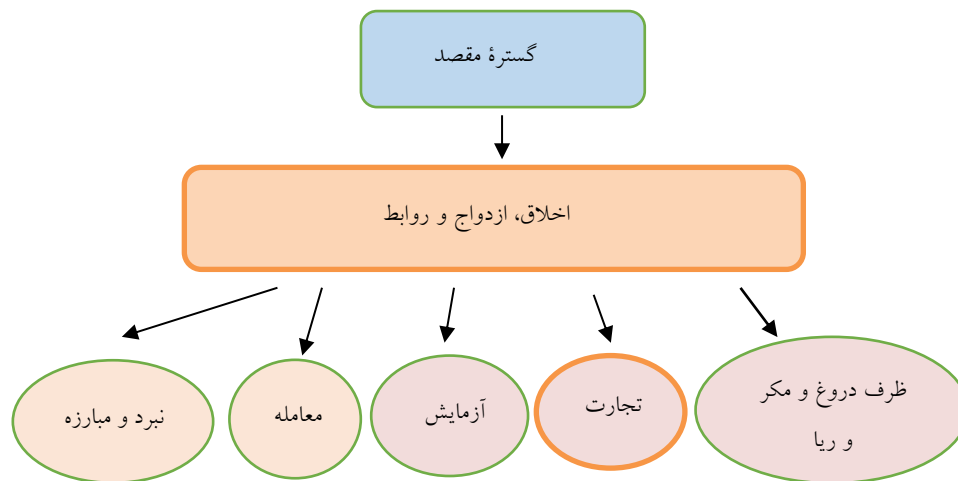
منفلوطی تظاهر، چرب‌زبانی، مکر و فریب زنان نسبت به شوهران خود در محیط خانوادگی را به‌نمایش می‌گذارد و دلیل آن را فشارهای تحمیل شده بر زن، ترس از تنش رابطه، نگرانی درباره استقرار روابط خانوادگی، حفظ آرامش خانه و نیاز به حمایت شوهر می‌داند:

«فَإِذَا دَخَلْتَ هَذَا الْمَنْزَلَ الْجَدِيدَ الَّذِي لَا تَعْرِفُهُ وَلَا تَعْرِفُ شَأْنًا مِنْ شُؤْنِ صَاحِبِهِ، دَخَلْتَ فِي دَوْرِ الْجِهَادِ الْعَظِيمِ بَيْنَهَا وَبَيْنَ قَلْبِ الرَّجُلِ .. وَتُلَاقِي فِي سَبِيلِ مُصَانَعَةِ الزَّوْجِ وَمُدَارَاتِهِ .. مَا يَجْعَلُ أَخْلَاقَهَا فُضَاءً مَمْلُوءًا بِالْكَذِبِ وَالْكَدِّ وَالْحُبِّ وَالرِّيَاءِ» (المنفلوطي، ۲۰۱۴، ج ۱: ۱۹۴).

از ویژگی‌های سبکی نویسنده در ارائه نگرش خود درباره روابط زن و شوهر و عدم هویت مستقل زن و اتکای او به مرد این است که او این مفاهیم را با استفاده از ساختار مجموعه‌ای از نظام‌های مفاهیم «مبارزه بزرگ» مفهوم‌سازی می‌کند و برخی وجوه روابط زناشویی، تظاهر و تملق زن با جذابیت‌های جسمانی و ظاهری برای فریفتن شوهر با هدف حفظ بنیان خانواده را در حوزه مقصد با بهره‌برداری از مفاهیم نبرد و مبارزه، سلاح، استراتژی، پیروزی و شکست در جنگ، که کاملاً با یکدیگر هم‌خوانی دارد، برجسته می‌کند. گزینش چنین مفاهیمی در حوزه مبدأ جهت برجسته‌سازی مفاهیم حوزه مقصد و متناظر ساختن آنها بر یکدیگر انطباق‌های زیر را آفریده است: «روابط زناشویی نبرد و مبارزه است»، «زوجین جنگ‌جویان‌اند»، «جذابیت‌های جسمانی و ظاهری و کلامی زن سلاح است»، «تظاهر و تملق تاکتیک و استراتژی است»، «جلب رضایت شوهر فتح و پیروزی است»، «عدم رضایت شوهر باخت است». علاوه بر بهره‌گیری از استعاره ساختاری، نثر آهنگین و متوازن، تکرار تأکیدی، تصویرسازی‌های حماسی و اغراق آمیز، و به کارگیری تقابل‌های دوگانه از دیگر ویژگی‌های سبکی مفهوم‌سازی است. منفلوطی با این شگردها تصویری تلخ از جایگاه زن در جامعه و میزان وابستگی او به مرد ارائه می‌دهد.

۵-۱-۵. اخلاق همسر به مثابه ظرف

نویسنده، در شاهد بالا، علاوه بر استعاره شناختی ساختاری مذکور، استعاره هستی‌شناختی ظرفی نیز در عبارت «ما يجعل أخلاقها فضاء مملوءاً بالكذب والكيد والخبث والرياء» به کار گرفته است. در این استعاره، اخلاق زن، در حوزه مقصد، که مفهومی انتزاعی بدون ظرفیت حجمی و فیزیکی است، به مثابه ظرف و فضایی دارای حجم و بُعد در حوزه مبدأ مفهوم‌سازی شده که دروغ، مکر، فریب و ریا را در خود گنجانده است. برگزیدن چنین حوزه‌مبدایی برای مفهوم اخلاق زن در این مفهوم‌سازی به سبب جمع‌آوری حس‌های ذهنی و انتزاعی رذایل اخلاقی است که در این شخصیت وجود دارد. این نوع مشخص‌سازی انتزاعیات از ویژگی‌های بارز سبک اوست. اخلاق نه تنها، به عنوان یک ظرف، بلکه به عنوان فضایی گسترده و پر شده از صفات منفی معرفی شده است که، در آن، رذایل اخلاقی همچون اجسام حجیم و انباشته شده حضور دارند. در ساختار جمله، هماهنگی آوایی و توازن موسیقایی دیده می‌شود؛ استفاده از کلمات هم‌وزن و دارای ریتم مشابه از ویژگی‌های برجسته سبک منفلوطی است که به نثر او موسیقی و تأثیرگذاری بیشتری می‌بخشد. منفلوطی، برای تأکید بیشتر، چندین واژه تصویری با بار معنایی مشابه را پشت سرهم می‌آورد. در این نمونه، به جای استفاده از یک کلمه، برای بیان اخلاق منفی، چهار واژه را کنار هم قرار داده است: «الكذب، الكيد، الخبث، الرياء». تکرار مفاهیم با واژه‌های متعدد شگرد سبکی خاص او در تأکید و برجسته‌سازی ایده‌هاست.

شکل ۳. نمودار گستره مقصد مفهوم ازدواج و روابط

۵-۱-۶. فساد و بی‌بندوباری

از دیگر معضلات اجتماعی، که در جامعه منفلوطی ریشه دوانده و گریبان‌گیر جامعه عرب به‌ویژه قشر آسیب‌پذیر زن شده، رواج مفاسد اخلاقی و تخطی از محدوده ضوابط اخلاقی است. شواهد زیر گفت‌وگوی دو تن از شخصیت‌های زن را در دو داستان متفاوت «التوبة» و «غرفة الأحزان» نشان می‌دهد که هر دوی آنان قربانی هوی و هوس و وسوسه‌های بیرونی گشته‌اند و در گیرودار رابطه‌ای ننگین به فرجامی تلخ دچار شده‌اند. این فاجعه نه تنها به خدشه‌دار شدن شرافت و عزت‌مندی آنها انجامیده، بلکه قلب‌شان را جریحه‌دار و محیط آرام زندگی خانوادگی‌شان را متشنج کرده است. نویسنده مفاهیم مربوط به این معضل را در حوزه مقصد با چندین حوزه مبدأ از قبیل تجارت، سرقت، دست‌برد و... مفهوم‌سازی کرده است:

۵-۱-۶-۱. تعرض و تجاوز به مثابه سرقت و دست‌برد

«سَرَقَتْ عَفْتِي، فَأَصْبَحْتُ دَلِيلَةَ النَّفْسِ، حَزِينَةَ الْقَلْبِ، أَسْتَنْقِلُ الْحَيَاةَ وَأَسْتَبْطِئُ الْأَجَلَ» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۱: ۱۲۹). «وَأَنْتَ سَارِقُ الْعَرَضِ.. الْفَتَاةُ الَّتِي سَرَقَتْ عَرَضَهَا فَلَا عَزَاءَ لَهَا؛ لِأَنَّ الْعَرَضَ الدَّاهِبَ لَا يَعُودُ» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۲: ۲۷۶). نویسنده، در دو نمونه بالا، انحطاط‌ها و لحظه‌های سقوط بشر از جایگاه‌های عزت و شرف را در گرداب فساد از طریق مفهوم استعاری دست‌برد و مال‌باختگی، که یک استعاره ساختاری است، مفهوم‌سازی می‌کند. از ویژگی‌های سبکی این مفهوم‌سازی

این است که بر برخی از وجوهی که مرتبط با این کنش‌ها بوده، تمرکز شده و مفاهیم حوزه مبدأ (دست‌برد و مال‌باختگی) را به حوزه مقصد (آبرو و تعرض به آن) متصل ساخته و، با انطباق‌های هم‌خوانی، برخی مقوله‌های تعرض و تعدی و پیامدهای آن را با بهره‌برداری از وجوه سرعت کالای گران‌بها برجسته ساخته است. این انطباق‌ها عبارت است از: «تعرض و تجاوز دست‌برد است»، «عفت و آبرو کالایی گران‌بهاست»، «متجاوز دزد است» و «مورد تجاوز واقع شده مال‌باخته است».

بنیان استعاره، در این مفاهیم ساختاری، شباهت کنش‌ها و تشابه در عملکرد آنهاست؛ بدین معنی که هر دو کنش (تجاوز و دست‌برد) میان «دو طرف» رخ می‌دهد با این تفاوت که عمل واقع شده برای یکی از طرفین (متجاوز و دزد) خواسته و برای طرف دیگر (مورد تجاوز واقع شده و مال‌باخته) ناخواسته است. هر دو کنش بر سر دو مقوله ارزشمند و قابل حفظ (عفت و شیء ارزش) انجام می‌شود. حدشکنی و عدم حفاظت زمینه‌ساز وقوع دو کنش است. هر دو کنش با اعمال جبر، فشار، زور و قدرت یکی از طرفین (متجاوز و دزد) بر دیگری صورت می‌گیرد. در هر دو کنش، یکی از طرفین (فرد متجاوز و فرد دزد) درصدد استفاده از حریم، حقوق و مالکیت شخص دیگر به نفع خود است و به تبع آن منجر به نقض حقوق، مغلوب و بی‌اعتبار شدن طرفین دیگر (مورد تجاوز واقع شده و مال‌باخته) می‌گردد، در نتیجه، نارضایتی، اندوه و خشم طرفین شکست‌خورده را به دنبال دارد.

از ویژگی‌های مفهوم‌سازی منفلوطی، استفاده از سبک احساسی و تأثیرگذار برای خلق فضای ترازیک در استعاره است. او با انتخاب واژگان عاطفی و جملات کوتاه ضرباهنگی احساسی به تصورات استعاری می‌بخشد. از دیگر ویژگی‌های خاص سبک او، کاربرد تقابل‌های دوگانه در استعاره است که درام و تنش روایت را افزایش می‌دهد. همچنین، با استفاده از ساختارهای متوازن و موسیقایی، فضای استعاری را آهنگین و اثرگذار می‌سازد. افزون‌براین، لحن خطابی و هشداردهنده راوی حس گناه و قضاوت اخلاقی را به مخاطب القا می‌کند.

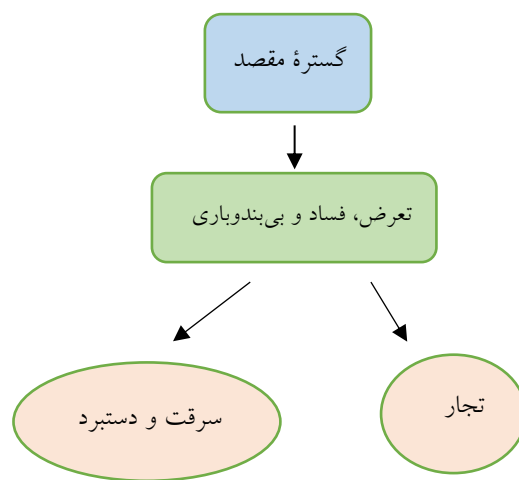
۵-۱-۶-۲. فساد اخلاقی به منزله تجارت

از تبعات تبعیض‌های جنسیتی در جامعه مصر و فقر زنان دامن‌زدن به فسق و فحشاء و فرورفتن جامعه در فساد و تباهی بود. منفلوطی با سبکی خاص در داستان «قتیلة الجوع» بن‌مایه انحطاط و تزلزل اخلاقی زنان جامعه مصر و خشونت‌های جنسی مردان علیه آنان را فقر اقتصادی می‌داند. او در این داستان زنانی را به تصویر می‌کشد که قربانی فقر مالی گشته‌اند و برای تأمین نیازهای اقتصادی اولیه خود به معامله‌ای فاسد تن داده‌اند. منفلوطی زنانی را معرفی می‌کند که از مسیر خلاف هنجارها به تأمین نیازهای خود پرداخته‌اند و ارزش‌های متعارف جامعه را زیر سؤال برده‌اند. ازسوی دیگر، نویسنده زن آرمانی جامعه را به‌عنوان تافته جداافتاده‌ای از میان کوره‌راه‌های فساد و تباهی، در مقام قهرمان، از دل حوادث داستان بیرون می‌کشد:

«لقد كان في استطاعة تلك المرأة المسكينة أن تسرق رغيفاً تتبلع به، أو درهماً تتباع به رغيفاً، فلم تفعل، وكان في استطاعتها أن تعرض عرضها في تلك السوق التي يعرض فيها الفتيات الجائعات أعراضهن، فلم تفعل» (المنفلوطي، ۲۰۱۴، ج ۳: ۴۷۰).

از ویژگی‌های سبکی منفلوطی در رهگذر ارائه دیدگاه‌های ذکر شده، این است که او سوءاستفاده از زنان را از طریق معامله عینی‌سازی می‌کند و برخی جنبه‌های گرایش به فساد و فحشاء و پیامدهای آن را در حوزه مقصد با بهره‌برداری از جنبه‌های

دادوستد و بازار و تبادلات در حوزه مبدأ برجسته می‌سازد. گزینش مفاهیم متنوع ساختاری حوزه مبدأ جهت برجسته‌سازی برخی مفاهیم حوزه مقصد و پنهان‌سازی برخی دیگر در این استعاره ساختاری به انطباق‌هایی رهنمون می‌سازد که عبارت است از: «فساد اخلاقی تجارت زیان‌بار است»، «آبرو و حیثیت کالا است»، «زنان گرسنه فروشندگانند»، «مردان هرزه خریدارانند»، «محفل فساد و فحشاء بازار تجارت است»، «تبادلات جسمانی تبادلات مالی است»، «رفع نیاز سود ناچیز است» و «از دست دادن شرافت زبانی بزرگ است».

شکل ۴. نمودار گستره مقصد مفهوم تعرض، فساد و بی‌بندوباری

۵-۲. عشق

شخصیت‌هایی که در النظرات مجال ظهور یافته‌اند و با طراحی ذهنی منفلوطی به نمایندگی از شخصیت‌های جهان واقعی ایفای نقش کرده‌اند، عموماً تحت‌تأثیر عوامل سیاسی، فشارهای اجتماعی و اقتصادی حاد به سرخوردگی و ناکامی رسیده‌اند. ازجمله این شخصیت‌ها، شخصیت مجهول‌الهویه داستان «علی سریر الموت» است که به دنبال عشقی نافرجام، با خودکشی به زندگی خود خاتمه می‌دهد. نویسنده معتقد است در جوامعی که شهروندانش از امنیت سیاسی و اجتماعی و اقتصادی برخوردار نیستند و فقر و فحشاء در آن ریشه دوانده، نه‌تنها کامیابی در عشق معنا ندارد، بلکه از عاشق برای همگان آیینۀ عبرتی می‌سازد تا خود را در این هلاکت‌گاه نیندازد. منفلوطی با سبک خاص خود، جهت برجسته‌سازی مفهوم عشق و درک بهتر مخاطب، آن را به چندین حوزه مبدأ «راه مخاطره‌آمیز، قتل، نوشیدنی تلخ، سم متراکم و...» متصل می‌سازد:

۵-۲-۱. عشق به مثابه راه مخاطره آمیز

منفلوطی با سبک خاص خود و با به کارگیری استعاره‌ای ساختاری تمام ابعاد عشق را چه عقیقانه و چه اباحی به مثابه راه مخاطره آمیزی مفهوم سازی می کند که تنها راه گذر از آن کناره گیری از آن است.

«فَرَأَيْتُ قَلْبَ الْعَشْقِ مَرْسُومًا فِيهَا زَسَمًا صَحِيحًا فِي خَالِي سَعَادَتِهِ وَشَقَائِهِ، وَهَأُنْذَا أَنْشُرُهَا فِي النَّاسِ لِتَكُونَ عِبْرَةً يَتَّبِعُ بِهَا الْمُخَاطَرُونَ بِقُلُوبِهِمْ فِي هَذَا السَّبِيلِ، سَبِيلِ الْحَبِّ الْقَاتِلِ» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۲: ۳۸۲).

نویسنده در این استعاره مفهومی نظام های مفاهیم مربوط به عشق و عاشقی را، که مفاهیمی انتزاعی و عقلی است، در حوزه مقصد با استفاده از مجموعه ای از نظام های مفاهیم راه مخاطره آمیز، از آن رو که مفاهیمی محسوس و عینی است، در حوزه مبدأ منطبق می سازد. او عشق را نه صرفاً با یک مفهوم استعاری، بلکه با یک نظام از استعاره ها مرتبط به یکدیگر بازنمایی می کند. این انطباق چنین نگاشت هایی را پدیدار می سازد:

«عشق راه مخاطره آمیز است»، «عاشق رهرو در این مسیر خطرناک است»، «معشوق راهزن است»، «هیجان های تحریک کننده در عشق ظواهر فریبنده موجود سر راه مخاطره آمیز است»، «عدم پیش بینی سرانجام عشق عدم اطلاع از انتهای مسیر است»، «موانع و مشکلات عشق سد معبر است»، «عدم توجه به نقاط ضعف و عیوب معشوق واقف نبودن به مخاطرات راه است»، «درد و رنج عشق خستگی راه است»، «فرجام ناگوار عشق پرتگاه است».

منفلوطی در این استعاره از شیوه قصر و تأکید برای نشان دادن سرانجام حتمی و تلخ عشق بهره می گیرد. کاربست «این» و تأکید بر «عبرة» در عبارت «وهأنذا أنشرها في الناس لتكون عبرة يتعبر بها المخاطرون بقلوبهم» نشان دهنده این است که عشق در این مسیر خطری قطعی دارد. اضافه کردن صفت «القاتل» برای عشق در عبارت «سبيل الحب القاتل» تأکید بر سرانجام شوم آن است. این تأکیدها نشان می دهد که، از نگاه منفلوطی، عشق در جامعه منحرف نه تنها راهی خطرناک، بلکه راهی حتمی به سوی تباهی است. اساس این مدل در سبک منفلوطی این است که عاشق بودن در جامعه ای که ارزش ها در آن رنگ باخته و اسیر انحرافات و بی بندوباری گشته است و روابط فقط در خدمت ارضای خواهش های نفسانی به کار گرفته شده است، سرانجامی جز خودکشی و فنا ندارد. به همین جهت، بسان رهروی می ماند که، بدون توجه به موانع و مشکلات مسیر، خود را در راه مخاطره آمیزی افکنده است، بنابراین به مقصدی جز پرتگاه منتهی نمی شود.

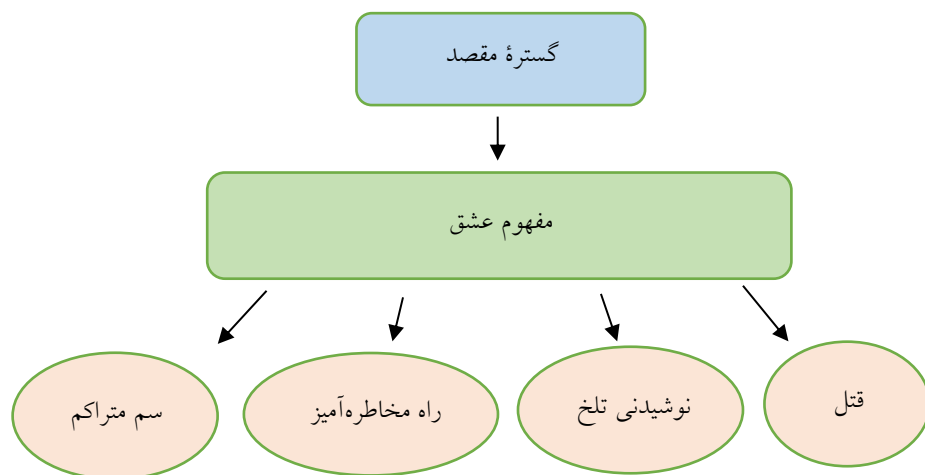
۵-۲-۲. عشق به مثابه سم

نویسنده، در نمونه زیر، عشق را جهت تصریح و شفاف سازی مفهوم، عملکرد، دستاورد و فرجام آن با چندین استعاره شناختی مفهوم سازی می کند. یکی از آنها استعاره ساختاری است و از کارکردهای آن این است که با تناظرات و نگاشت های متنوعی برخی از وجوه عشق و عاشقی را در حوزه مقصد با بهره برداری از مفهوم قتل و مشتقات آن، که حاصل تجربه بی واسطه فردی خود نویسنده و شخصیت های موجود داستانش است، در حوزه مبدأ برجسته می سازد. این بهره برداری و برجسته سازی انطباق های زیر را می آفریند: «عاشقی قتل است»، «عشق سم است»، «معشوق قاتل است»، «عاشق مقتول است»، «ظواهر جذاب و

هیجان‌انگیز عشق شیرینی سم است» و «درگیر شدن و غرق شدن در عشق ابزار قتل است». همچنین انطباق‌های زیر از عبارت فوق قابل استخراج است: «عشق نوشیدنی تلخ است»، «شخص متمایل به عشق‌ورزی شخص تشنه است»، «میل به عشق تشنگی است»، «ارضای روانی نوشیدن است»، «پیامدهای عاشقی تأثیرات نوشیدن است»، «سرخوشی اولیه عشق جرعه گوارای نخست است» و «مشکلات عشق جرعه تلخ واپسین است».

«عاشقُ تناول کأس الحبِّ بیدِه، فارتشف منها الجرعة الأولى فوجدَهَا حُلوةً المذاق، فاستمرَّ في شأْنِه يشربُ ولا يرفعُ الكأسَ عَنْ فَمِه، فلم يشعَر بالمَرارة المُتجدِّدة في الجرعاتِ الأخرى حتَّى أتى عَلَى آخرِ جرعةٍ، فإذا هي السَّمُّ الناقعُ الذي قَتَلَه وَذَهَبَ بحَيَاتِه» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۲: ۳۸۱).

این مفهوم‌سازی بر پایه رویدادهای تراژدیک اجتماعی جامعه نویسنده شکل گرفته است. ازجمله ویژگی‌های سبکی این ساختار این است که اوضاع اجتماعی نابسامان جامعه نویسنده و تجارب نامطلوب و منفی شخصیت‌های آن منجر به نگرش منفی نویسنده درباره عشق گشته است؛ به‌گونه‌ای که او فقط جنبه‌های تاریک و پوچ عشق و ضربه‌های جسمی و روحی آن را برجسته می‌سازد.

شکل ۵. نمودار گستره مقصد مفهوم عشق

۳-۵. شراب

از دیگر معضلات اجتماعی جامعه منفلوطی، که به بحران هویت و تباهی اعمال انسانی منجر گشته و نویسنده با صراحت از آن پرده برداشته است، گرایش به شراب و شراب‌خواری و مصرف بی‌رویه و بدون کنترل آن است. نویسنده آراء و دیدگاه خود را درباره

گرایش افراد به میکده‌ها و افراط در شراب‌خواری بیان کرده و معتقد است که چنین سوءرفتارهایی از جانب افراد در نتیجه وخامت اوضاع روحی آنان و عدم امید به زندگی رخ می‌دهد. نمونه‌های زیر سبک منفلوطی را در برجسته‌سازی مفهوم شراب با بهره‌برداری از حوزه مبداهای متنوع فریفتگی، قتل، حلقه توخالی، پوشش عقل، ابزار نابیناساختن و جهت قائل شدن برای آن نشان می‌دهد:

۵-۳-۱. مستی به مثابه فریفتگی

در نگاه منفلوطی، «مستی» با «فریفتگی»، «شراب‌خوار» با «فریفته»، «شراب» با «فریب‌دهنده» و «سرخوشی کاذب»، با «ابزار فریفتن» تناظر پیدا کرده و به این وسیله ساختار «سرمستی» بر «آثار غفلت و فریبندگی» انطباق پیدا کرده است: «عَرَّهِمْ مِنَ الصَّحَّةِ ذَلِكَ اللَّوْنِ الْأَحْمَرِ الَّذِي يَتَرَكُهُ الشَّرَابُ وَرَاءَهُ فِي الْأَعْضَاءِ» (المنفلوطی، ۲۰۱۴م، ج ۱: ۴۱). منفلوطی، در تصورات فوق، برای دعوت مردم به فاصله‌گرفتن از شراب‌خواری، تأثیر آن را بر سلامتی انسان مجسم کرده و انسان مست را در هیئت شخصیتی غفلت‌زده و فریب‌خورده معرفی کرده است.

۵-۳-۲. مستی به مثابه قتل

«أَنَّهُمْ قَتَلُوا الْإِدْمَانَ لَا قَتَلُوا الشَّرَابَ» (همان: ۴۱).

نویسنده جهت ارائه و شفاف‌سازی مفاهیم مذکور با استعاره ساختاری برخی جنبه‌های می‌گساری و اعتیاد به آن را در حوزه مقصد با بهره‌برداری از وجوه قتل در حوزه مبدأ برجسته ساخته و ابعاد ویرانگر می‌گساری را با استعاره‌ای ساختاری و نظام‌مند در قالب قتل و قربانی شدن بازنمایی کرده است. در این مفهوم‌سازی، کاربرد اسلوب قصر برای تأکید و تحدید معنا دیده می‌شود. این ساختار نشان می‌دهد که مقتولان حقیقی قربانیان اعتیاد به شراب‌اند، نه صرفاً خود شراب. این شیوه، علاوه بر افزایش اثرگذاری، خواننده را به تفکر عمیق‌تر درباره تأثیرات ویرانگر اعتیاد بر سرنوشت افراد وامی‌دارد. واژه «قتلی» (کشتگان) بار معنایی بسیار سنگین و هشدارآمیزی دارد. این واژه احساس مرگ، نابودی، و بی‌بازگشتی را القا می‌کند و نشان می‌دهد که اعتیاد به شراب نه تنها یک رفتار نکوهیده، بلکه نوعی مرگ تدریجی و سقوط غیرقابل بازگشت است.

منفلوطی تناظرات زیر را با هدف عینیت‌بخشی به آثار اعتیاد به مصرف مسکرات فراهم آورده است: «اعتیاد به مستی قتل است»، «شراب قاتل است»، «شراب‌خوار مقتول است» و «اعتیاد به شراب ابزار قتل است». این نگاشت‌های دقیق و هدفمند تأثیر شراب را از یک عادت فردی به یک جنایت علیه خود شخص ارتقا می‌دهد و تصویری تکان‌دهنده و هشداردهنده از آن ارائه می‌دهد. براساس این مدل، در سبک منفلوطی، می‌گساری و پیامدهای مخرب آن به مثابه فریفتگی و قتل مفهوم‌سازی شده که تنها راه‌هایی از آن اجتناب از آن است.

۵-۳-۳. شراب به مثابه شخص

در نمونه بالا، استعاره هستی‌شناسی تشخیصی و جهت‌ی برای عینی و محسوس ساختن مفهوم انتزاعی آثار «مستی» در عبارت

«یتَرَکَ الشَّرَابَ وَرَاءَهُ فِي الْأَعْضَاءِ» برای مفهوم شراب به‌کار گرفته شده است. در این عبارت، نویسنده گاه به مفهوم «سرمستی» شخصیت بخشیده و فعل «یتَرَکَ» را به آن نسبت داده و او را بسان انسانی به‌تصویر کشیده است که کنشی از او سرمی‌زند و گاه این مفهوم را با نوعی سمت‌گیری فضایی به‌تصویر می‌کشد و جهت «وراء» را، که نمودی از تجربیات روزمره انسان است، برای آن قائل می‌شود. بدین‌صورت، آن را برای مخاطب عینی و شفاف‌سازی می‌کند. درهم‌تنیدگی استعاره‌ها و ترکیب چندلایه استعاره‌های هستی‌شناسی و جهتی از ویژگی‌های سبکی نویسنده است که باعث افزایش تصویری‌بودن متن و درک حسی خواننده از مفهوم انتزاعی مستی می‌شود.

۴-۳-۵. زندگی می‌گساران به منزله حلقه توخالی

علاوه‌بر حوزه «فریبندگی» و «قتل»، مفهوم «حلقه توخالی» حوزه مبدأ معمول دیگری است که منفلوطی از آن جهت که مفهومی عینی و محسوس بوده، برای مفهوم‌سازی زندگی می‌گساران افراطی در حوزه مقصد در نظر گرفته است: «حَيَاةُ الْمُذْمِنِينَ حَيَاةٌ مُتَشَابِهَةٌ مُتَمَازِلَةٌ، لَا فَرْقَ بَيْنَ صَبَحِهَا وَمَسَائِلِهَا، وَأَمْسِهَا وَغَدِهَا، ذَهَابٌ إِلَى الْحَانَتِ، فَشَرَابٌ فَخْمَازٌ، فَنَوْمٌ، فَذَهَابٌ ... كَالْحَلْقَةِ الْمَفْرَغَةِ لَا يَدْرِي أَيْنَ طَرَفَاها» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۱: ۳۹).

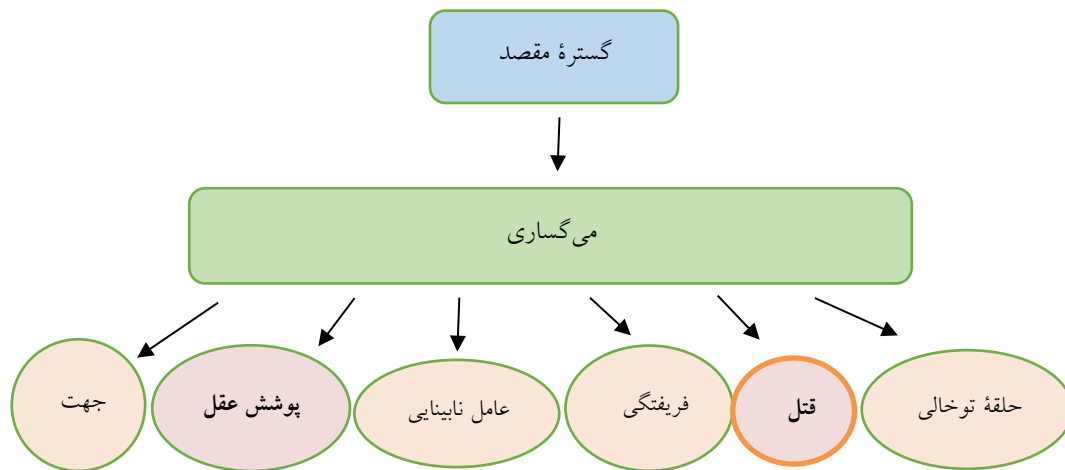
نویسنده، در نمونه فوق، با استعاره‌ای هستی‌شناسی و ماده‌انگارانه «زندگی می‌خوارگان» را، که بدون قانون و الگوی خاصی بوده و خالی از تجربه‌های جدید و متفاوت است و در گیرودار چرخه‌ای از روزمرگی خود اسیر گشته و با دور باطلی در تکرار و چرخش است و بدون آنکه هیچ تغییر چشم‌گیری در زندگی خود تجربه کند و به هدف خاصی برسد، به‌طور مداوم به نقطه شروع خود باز می‌گردد، به‌مثابه «دایره‌ای» مفهوم‌سازی می‌کند که در چرخه‌ای بی‌پایان بدون آنکه به هدفی گیر کند، به نقطه شروع خود بازمی‌گردد و بدون آنکه تغییری را در چرخه خود تجربه کند، بی‌هدف سیر چرخشی خود را تکرار می‌کند. نویسنده، در این مفهوم‌سازی، با پیچیده‌سازی، به‌جای استفاده از استعاره رایج و کلیشه‌ای (دایره) برای توصیف زندگی می‌خوارگان از تصویری خاص و غیر معمول بهره می‌برد و استعاره‌ای ابداعی می‌آفریند. او با جایگزین ساختن «حلقه توخالی» و «سنگ آسیاب»، به‌جای حوزه مبدأ، آن را به‌صورت خلاقانه‌ای تغییر داده و منحصر به فرد ساخته است. از دیگر ویژگی‌های سبکی در این مفهوم‌سازی کاربست «آن» جهت تأکید این مفهوم‌سازی است.

۵-۳-۵. شراب به‌مثابه پوشش عقل و عامل نابینایی

گاهی شراب در تصورات استعاره منفلوطی به شکل پوششی فیزیکی، که عقل را در بر می‌گیرد و فعالیت آن را محدود می‌کند، تجسم عینی پیدا می‌کند و، در قالب استعاره هستی‌شناختی و ماده‌انگاری، ماهیت و تأثیر شراب را به مخاطب گوشزد می‌کند. بنابراین، نام‌نگاشت آن چنین خواهد بود: «شراب پوشش عقل است». منفلوطی در تکمیل این تصور از تجسم «عدم بصیرت و درک به‌مثابه عدم بینایی» نیز بهره می‌برد و شراب‌خواری، که طبیعتاً عقلش را از کار می‌اندازد، نابینا معرفی می‌کند که برای مخاطب محسوس است:

«السعادة اللحظات القليلة التي يغشى فيها على عقل الشارب فيعمى عن رؤية ما يحيط به من الأشياء كما هي، فتنعكس في نظره الحقائق حتى يتخيل الشتم طرفة والصفع تحية...» (المنفلوطي، ۲۰۱۴م، ج ۱: ۴۱).

در سبک منفلوطی، مفاهیم «پوشاندن عقل» و «کورساختن» در حوزه‌های مبدأ جهت برجسته‌سازی و شفاف‌سازی مفاهیم «شراب» و «اثرگذاری آن» در حوزه‌های مقصد بهره‌برداری شده است. از آن جهت که میان مفاهیم دو حوزه در این استعاره‌های هستی‌شناسی، که ریشه در تجربه‌های زیستی و تجربی نویسنده نیز دارد، برخی ویژگی‌ها و نتایج مشابه و نوعی رابطه‌ی علی و معلولی برقرار است، زمینه را برای منطبق‌سازی و مفهوم‌سازی یکدیگر آماده ساخته است. از ویژگی‌های منفلوطی در این مفهوم‌سازی ایجاز و ریتم متوازن است که به کلام موسیقی درونی و تأثیرگذاری می‌بخشد. همچنین تلفیق کنش‌های متقابل و متضاد (الشتیم: الطرفة، الصفع: التحية) شیوه‌ای متمایز به سبک او بخشیده است. استفاده از تصویرهای نمایشی و سینمایی در قالب صحنه‌های زنده و متحرک جهت ارائه مفهوم مدنظر از دیگر ویژگی‌های سبکی او در این مفهوم‌سازی است.

شکل ۶. نمودار گستره مقصد مفهوم می‌گساری

نتیجه

منفلوطی در النظرات هنر خود را با صدق عاطفه در خدمت اجتماع و مضامین مرتبط با آن به کار گرفته است. سبک خاص او در به کارگیری این مضامین متعلق به تفکری است که محور اصلی آن پای‌بندی به اهداف و ارزش‌های والای انسانی است و غایت

آن رشد و تعالی انسان و گشودن راه به‌سوی افق‌های تازه است. از ویژگی‌های برجسته سبک او، بهره‌گیری از ذوق نویسندگی، زبان گزنده و قلم رسای او در مبارزه با اوضاع نابسامان اجتماعی آن روزگار است. او مشکلات و معضلات جامعه خود، از جمله فقر، اعتیاد، طلاق، بی‌بندوباری، خودکشی و می‌گساری را با مفهوم‌سازی استعاری به‌تصویر کشیده و مورد انتقاد قرار داده است. با واکاوی استعاره‌های شناختی در النظرات مشخص شد که منفلوطی در اتصال حوزه‌های مقصد به حوزه‌های مبدأ، بسته به ادراک و ایدئولوژی خود، ویژگی‌های سبکی خاصی را به‌کار گرفته است. او استعاره‌های شناختی را، به‌ویژه استعاره‌های ساختاری و هستی‌شناسی و جهتی، به‌کار بسته که، در این میان، استعاره‌های ساختاری بیشترین بسامد را دارد. او در این راستا مفاهیم انتزاعی را در قالب پدیده‌های عینی و محسوس، که مبتنی بر تجربه ادراکی مخاطب است، به‌گونه‌ای دسترس‌پذیر و قابل فهم منطبق و متناظر ساخته و به مفهوم‌سازی در نگاشت‌های متعدد ساختاری پرداخته است. از جمله ویژگی‌های سبکی او این است که وی هر حوزه مقصد واحد را به چندین حوزه مبدأ متنوع متصل کرده؛ گستره مقصد «ازدواج و روابط» را به مبدهای تجارت، آزمایش، معامله، نبرد و مبارزه و ظرف مملوء از مکر و ریا متصل ساخته است. گستره مقصد «فساد و بی‌بندوباری» را نیز با حوزه‌های مبدأ تجارت و سرقت و دست‌برد متصل ساخته است. گستره مقصد «می‌گساری» نیز به حوزه‌های مبدأ فریفتگی، قتل، پوشش عقل، عامل ناپینایی و حلقه توخالی متصل شده است. گستره مقصد «عشق» نیز با راه مخاطره‌آمیز، قتل، نوشیدنی تلخ و سم تراکم در حوزه مبدأ متصل شده است. از دیگر ویژگی‌های سبکی او، درهم‌تنیدگی استعارات از جمله ترکیب چندلایه استعاره‌های هستی‌شناسی و جهتی است که باعث افزایش تصویری بودن متن و درک حسی خواننده از مفاهیم انتزاعی شده است. علاوه بر این، منفلوطی در مفهوم‌سازی‌های استعاره‌های اجتماعی خود از اسلوب قصر برای تأکید و تحدید معنا بهره برده است، بدین منظور استفاده از ساختارهایی نظیر «لا...إلا» پیام‌نویسنده را برجسته‌تر و تأکیدی‌تر ساخته است. از دیگر ویژگی‌های او، کار بست اسم اشاره و جملات موصولی همراه حوزه مقصد است که موجب برجسته‌سازی و تأکید بر موضوعات مدنظر شده و، با ارائه توضیحات بیشتر، وضوح و اهمیت مفاهیم را در ذهن خواننده افزایش داده است. همچنین در مفهوم‌سازی‌های خود از سبک احساسی و تأثیرگذار برای خلق فضایی تراژیک بهره گرفته و، با انتخاب واژگان عاطفی و جملات کوتاه، ضرباهنگی احساسی به متن بخشیده است. از دیگر ویژگی‌های سبک منفلوطی در به‌کارگیری استعاره‌های شناختی، استفاده از تقابل‌های دوگانه است که به درام و تنش روایت افزوده است. او استعاره‌ها را در ساختارهای متوازن و موسیقایی به‌کار می‌بندد که متن را آهنگین و اثرگذار ساخته است. لحن خطابی و هشداردهنده او حس گناه و قضاوت اخلاقی را به مخاطب القا می‌کند که از دیگر جنبه‌های سبکی او محسوب می‌شود. تکرار مفاهیم با واژه‌های متعدد، در عین حال مترادف، شگرد دیگری است که به تأکید و برجسته‌سازی ایده‌ها کمک کرده است.

آنچه سبک منفلوطی را متمایز می‌سازد، بهره‌گیری از استعاره‌های شناختی، به‌ویژه استعاره‌های ساختاری با بسامد بالا، در نثری موزون و آهنگین است که کلامش را از صرف انتقال معنا فراتر برده و آن را به متنی تأثیرگذار و برانگیزاننده احساسات تبدیل کرده است. همچنین، با تأکیدهای بلاغی و پیونددهی خلاقانه، یک حوزه مقصد را به چندین حوزه مبدأ متصل ساخته و لایه‌های معنایی متعددی را در متن خود آفریده است. این سبک، که در همبستگی‌های تجربی منفلوطی و نگاه اخلاق‌گرایانه‌اش ریشه

دارد، جلوه‌ای یگانه و متمایز در آثار او یافته است. از ویژگی‌های دیگر منفلوطی، تمرکز وی بر مفهوم‌سازی استعاری از مشکلات واقعی جامعه و تلاش برای حل آنهاست. وی، با استفاده از استعاره، مشکلات جامعه و آثار آن را در قالبی محسوس و ملموس ترسیم می‌کند. منفلوطی در تولید استعاره از شیوه‌هایی بهره می‌برد که سبک او را شکل می‌دهد.

پی‌نوشت

1. George Lakoff
2. The conceptual theory of metaphor: CMT
3. Kovecses
4. Correspondences
5. Constituent conceptual elements
6. Mapping
7. Scope
8. Range

۹. از دیدگاه گلدمن، فرد پروبلماتیک یا انسان مسئله‌دار در داستان این ویژگی‌ها را دارد: (۱) زندگی و ارزش‌هایش او را در برابر مسائل حل‌نشده قرار می‌دهد (۲) در حاشیه جامعه قرار می‌گیرد (۳) قهرمان پروبلماتیک در رمان، برخلاف حماسه یا افسانه، نمی‌تواند هیچ پیوندی میان خود و جهان به‌وجود آورد (۴) بی‌آنکه بتواند اندیشه و رفتار خود را از میانجی تباه‌گری، که بر مجموعه ساختار اجتماعی تأثیر عام دارد، به تمامی در امان بدارد، تابع ارزش‌های کیفی است. (۵) منتقد و مخالف جامعه است (گلدمن، ۱۳۸۱ش: ۳۳۳).

منابع

حاجی‌زاده، مهین و علی خالقی، (۱۳۹۳ش)، «بازتاب موضوعی قرآن کریم در آثار مصطفی لطفی منفلوطی»، فصلنامه علوم قرآن و حدیث، س ۴۶، ش ۱، صص ۴۱-۶۳.

DOI:10.22067/naqhs.v46i1.13707

حسینی، محمدباقر، (۱۳۹۰ش)، «نقدی بر زن از نگاه منفلوطی و آل احمد»، مجله ادب عربی، س ۳، ش ۳، صص ۲۸۱-۳۰۶.
DOR: 20.1001.1.22519238.1390.3.3.12.0

الزیات، أحمد حسن، (۱۹۹۹م)، تاریخ الأدب العربي، بیروت: دار المعرفة.
سیفی، طیبه، (۱۳۹۵ش)، «تجلی قرآن کریم و احادیث شریف در آثار مصطفی لطفی منفلوطی»، دوفصلنامه پژوهش‌های قرآنی در ادبیات، ش ۵، صص ۷۱-۹۰.

شیبانی‌اقدام، اشرف، (۱۳۹۸ش)، کلیدواژه‌های سبک‌شناسی، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد واحد تهران.
صفوی، کورش، (۱۳۹۲ش)، درآمدی بر معنی‌شناختی، تهران: سوره مهر.
عمر بن دحمان، (۲۰۱۲م)، «الاستعارات والخطاب الأدبی؛ مقاربة معرفية معاصرة»، أطروحة الدكتوراه، الجمهورية الجزائرية، جامعة مولود الفاخوري، حنا، (۲۰۰۸م)، تاریخ الأدب العربي، تهران: توس.

فتوحی، محمود، (۱۳۹۱ش)، سبک‌شناسی: نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها، تهران، سخن.

کاستلز، مانوئل، (۱۳۸۰م)، عصر اطلاعات، قدرت هویت، مترجم: حسن چاووشیان و همکاران، ۳ج، تهران، طرح نو.

کوچش، زولتان، (۱۳۹۳ش)، مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره، مترجم: شیرین پورابراهیم، چ ۱، تهران، سمت.

کوچش، زولتان، (۱۳۹۴ش)، استعاره در فرهنگ: جهانی‌ها و تنوع، مترجم: نیکتا انتظام، چ ۱، تهران، سیاه‌رود.

کوچش، زولتان، (۱۳۹۵ش)، استعاره‌ها از کجا می‌آیند؟ شناخت بافت در استعاره، مترجم: جهان‌شاه میرزا بیگی، تهران، آگاه.

کوچش، زولتان، (۱۳۹۵ش)، زبان و ذهن و فرهنگ، مترجم: جهان‌شاه میرزا بیگی، چ ۱، تهران، آگاه.

گلدمن، لوسین، (۱۳۸۱ش)، جامعه‌شناسی ادبیات (دفاع از جامعه‌شناسی رمان)، مترجم: محمدجعفر پوینده، چ ۱، تهران، هوش و ابتکار.

لایکوف، جورج، (۲۰۰۵م)، حرب الخلیج أو الاستعارات التي تقتل، المترجمان: عبدالمجید جحفة و عبد الإله سلیم، ط ۱، المغرب، دار توبقال.

لیکاف، جورج و مارک جانسون، (۱۳۸۳ش)، استعاره‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم، مترجم: هاجر آقاابراهیمی، تهران، آگاه.

مختاری، قاسم، (۱۳۹۰ش)، «بررسی تطبیقی عناصر داستان در داستان‌های کوتاه منفلوطی و جلال آل احمد»، مجله تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)، س ۴، ش ۱۴، صص ۱۹۳-۲۱۰.

المنفلوطی، مصطفى لطفی، (۲۰۱۴م)، النظرات، ۳ج، ط ۱، بیروت، دار الکتب العلمیة.

النساج، حامد، (۱۹۹۰م)، تطور فن القصة القصيرة في مصر، القاهرة، مكتبة الغرب.

نعمتی قزوینی، معصومه و نرگس انصاری، (۱۳۹۴ش)، «نقد اجتماعی و فرهنگی دیدگاه‌های آل احمد و منفلوطی در ارتباط با مسائل زنان»، مجله زن در فرهنگ و هنر، س ۷، ش ۲، صص ۲۶۹-۲۹۳.

DOI: 10.22059/jwica.2015.57580

هامیلتون، گیب، (۱۳۷۱ش)، ادبیات نوین عرب، مترجم: یعقوب آژند، چ ۲، تهران، اطلاعات.

References

- Castells. Manuel, (2012), *Age of Information, Power of Identity*, translated by Hasan Chavoshian, Volume 2, Tehran, New Design. [In Persian]
- Fakhouri. Hanna, (2008), *History of Arabic Literature*, Tahran, Toos Publications. [In Arabic]
- Fotuhi. Mahmood, (2011), *stylistics; Theories, approaches and methods*, Tehran, Sokhan Publications. [In Persian]
- Goldmann. Lucien, (2002), *Sociology of Literature (Defense of Novel Sociology)*, Translated by Mohammad Jafar Pouyandeh, First Edition, Tehran, Intelligence and Initiative Publications. [In Persian]
- Hajizadeh. Mahin and Ali Khaleghi, (2013), "Thematic reflection of the Holy Quran in the works of Mostafa Lotfi Manfaluti", Quarterly Journal of *Quranic and Hadith Sciences*, Volume 46, Number 1, Pages 41-63. [In Persian]:DOI: 10.22067/NAQHS.V46I1.13707
- Hamilton. Gip, (1992), *Modern Arab Literature*, translated by Yaqub Azhand, second edition, Tehran, Information Publications. [In Persian]
- Hosseini. Mohammad Bagher, (2013), "Criticism of the woman in the eyes of Manfaluti and Al Ahmad", journal of *Arabic Literature*, Volume 3, Number 3, pp 281-306. [In Persian]: DOI:

20.1001.1.22519238.1390.3.3.12.0

Kovecses. Zolatan, (2014), *Practical Introduction to Metaphor*, translated by Shirin Pourabrahim, First Edition, Tehran, Post Publications . [In Persian]

Kovecses. Zolatan, (2015), *Metaphor in World: Culture and Diversity*, Translated by Nika Entezam, First Edition, Tehran, Siahrood Publications. [In Persian]

Kovecses. Zolatan, (2016), *Where the metaphors come from, the textual knowledge of the metaphor*, Translated by Jahanshah Mirza Beigi, Tehran, Agah Publications. [In Persian]

Kovecses. Zolatan, (2016). *Language, Mind and Culture*, First Edition, Translated by Jahanshah Mirza Beigi, Tehran, Agah Publications . [In Persian]

Lakoff. George, (2005), *The War of the Caliphate or the metaphors that kill*, Translated by Abdul Majid Jahfa and Abd al-Ilah Salim, First Edition, Morocco: Dar Toubkal. [In Persian]

Likaf. George. and Johnson Mark, (2004), *The metaphors we live By*, translated by Hajar Agha Ebrahimi, Tehran, Agah Publications. [In Persian]

Mokhtari. Qasem, (2013), "Comparative analysis of story elements in the short stories of Manflouti and Jalal Al Ahmad", journal of *Persian Language and Literature Interpretation and Analysis* (Dehkhoda), Volume 4, Number 14, pp 193-210. [In Persian]

Al-Manflouti. Mostafa, (2014), *Al-Nazrat*, First Edition, Three volumes, Beirut, Publishing the Scientific Books House. [In Arabic]

Nemati Qazvini. Masoume and A. Narges, (2014), "Social and cultural critique of Al-Ahmed and Manflouti's views on women's issues", *Journal of Women in Culture and Art*, 7th year, Number 2, pp 269-293. [In Persian]: DoI: 10.22059/jwica.2015.57580

Al-Nassaj. Hamed, (1990), *The Development of the Art of the Short Story in Egypt*, Cairo, Al-Gharib Library. [In Arabic]

Omar ibn Dahman, (2012), *Metaphors and Literary Discourse: A Contemporary Cognitive Approach*, Thesis for Ph.D Degree, Republic of Algeria, Mouloud University. [In Arabic]

Safavi. Kourosh, (2013), *An Introduction to Cognitive Meaning*, Tehran, Surah Mehr Publications. [In Persian]

Seifi. Tayebe, (2015), "Manifestation of the Holy Qur'an and Noble Hadiths in the Works of Mostafa Lotfi Manfaluti", two quarterly journals of *Qur'anic research in literature*, 7th year, number 2, pp 126-140. [In Persian]: DOI: 1052547/koran.7.2.126

Shibani Aghdam. Ashraf, (2018), *keywords of stylistics*, Tehran, Azad University Press, Tehran branch. [In Persian]

Al-Ziyat. Ahmad. Hasan, (1999), *History of Arabic Literature*, Beirut, Dar Al-Marafah. [In Arabic]